

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»

**Η νέα κρίση του Λιβάνου: εσωτερικές προκλήσεις και περιφερειακές
αντιπαλότητες**

Διπλωματική εργασία της Μαρίας Σιάτρα

ΑΜ: 4332020034

Επιβλέπουσα καθηγήτρια

Β. Κεφαλά

Μέλη Επιτροπής

1. Ι. Σακκάς
2. Ι. Στριμπής

ΡΟΔΟΣ, Ιούνιος 2022

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ.

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.

Περίληψη

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η προσέγγιση του ζητήματος της νέας κρίσης του Λιβάνου. Η χώρα των Κέδρων, με τον ετερόκλητο, εθνικά και θρησκευτικά, πληθυσμό ανέκαθεν βρισκόταν αντιμέτωπη με εσωτερικές προκλήσεις και συγκρούσεις. Όμως, από το 2019, ο Λίβανος βιώνει την μεγαλύτερη πολιτική και οικονομική κρίση από το τέλος του εμφυλίου πολέμου και πλέον, με την έξαρση της πανδημίας του COVID-19 και την έκρηξη που σημειώθηκε τον Αύγουστο του 2020 στο λιμάνι της Βηρυτού, βρίσκεται στο χείλος της οικονομικής καταστροφής, με τον κίνδυνο πολιτικής κατάρρευσης να είναι ορατός. Παράλληλα, η κατάσταση περιπλέκεται περισσότερο καθώς στο πλαίσιο εντάσσονται και οι αντιπαλότητες των περιφερειακών δυνάμεων οι οποίες βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στον Λίβανο για την προβολή των μεταξύ τους ανταγωνισμών.

Abstract

The aim of this dissertation is to approach the issue of the new crises in Lebanon. The land of the Cedars, with its ethnically and religiously diverse population, has always been faced with internal challenges and conflicts. But since 2019, Lebanon has been experiencing its biggest political and economic crisis since the end of the civil war, and now, with the outbreak of the Covid-19 pandemic and the explosion that occurred in August 2020 at the port of Beirut, Lebanon is on the brink of economic collapse, with the risk of political deadlock looming. At the same time, the situation is further exacerbated by the regional powers rivalries, which find suitable ground in Lebanon for the promotion of their, often conflicting, interests.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	σελ.5
Κεφάλαιο 1: Το πολιτικό σύστημα του Λιβάνου.....	σελ.6
1.1 Οι απαρχές του κοινοτισμού και η εξέλιξή του.....	σελ.6
1.2 Η δημιουργία της Χεζμπολάχ και η επίδρασή της στις εσωτερικές πολιτικές ισορροπίες.....	σελ.10
1.3 Ο κοινοτισμός και οι εσωτερικές συγκρούσεις στον Λίβανο.....	σελ.12
Κεφάλαιο 2: Το οικονομικό σύστημα του Λιβάνου.....	σελ.16
2.1 Μια Μεταπρατική οικονομία.....	σελ.16
2.2 Πολιτικές αντιπαλότητες, θεσμικά αδιέξοδα και οικονομική στασιμότητα.....	σελ.20
2.3 Η νέα κρίση του Λιβάνου.....	σελ.23
Κεφάλαιο 3: Κοινοτισμός και περιφερειακές αντιπαλότητες.....	σελ.29
3.1 Η Συρία.....	σελ.29
3.2 Το Ισραήλ.....	σελ.32
3.3 Το Ιράν.....	σελ.34
3.4 Η Σαουδική Αραβία.....	σελ.36
Επίλογος.....	σελ.39
Βιβλιογραφία.....	σελ.40

Εισαγωγή

Στο ασταθές περιβάλλον της Μέσης Ανατολής, όπου οι ισορροπίες μετά βίας διατηρούνται, η νέα κρίση που ταλανίζει την χώρα των Κέδρων, προκαλεί μεγάλη ανησυχία στην διεθνή κοινότητα. Οι μαζικές διαδηλώσεις αποτελούν σχεδόν καθημερινό φαινόμενο στον Λίβανο και το ενδεχόμενο κλιμάκωσής τους ελλοχεύει κινδύνους για την εσωτερική ασφάλεια της χώρας και φόβους για πρόκληση αλυσιδωτών αντιδράσεων, που θα οδηγήσουν σε αποσταθεροποίηση την ευρύτερη περιοχή.

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται ο εντοπισμός των βαθύτερων αιτιών της νέας οικονομικοπολιτικής κρίσης που βιώνει ο Λίβανος. Τα πρώτα δύο κεφάλαια πραγματεύονται τα ενδημικά προβλήματα της χώρας, τα οποία εντοπίζονται –κατά κύριο λόγο- στο πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης, τον κοινοτισμό και το οικονομικό μοντέλο που εφαρμόστηκε στην χώρα. Αρχικά, γίνεται αναφορά στο σύστημα του κοινοτισμού που, ενώ εξαρχής, επιλέχθηκε ως μια προσωρινή μορφή διακυβέρνησης της ανομοιογενούς λιβανικής κοινωνίας, διατηρήθηκε μέχρι σήμερα. Ένα σύστημα, μέσω του οποίου, η άρχουσα πολιτική τάξη της χώρας, μετατράπηκε σε ένα διεφθαρμένο καθεστώς, ενέτεινε τις κοινωνικές ανισότητες και δημιούργησε πολιτικά αδιέξοδα. Εν συνεχεία, ιδιαίτερη μνεία θα γίνει στην ριζοσπαστικοποίηση της κοινότητας των Σιτών, με την ίδρυση της Χεζμπολάχ, την εξέλιξή της και την διαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού, υπό την επιρροή της. Τέλος, θα επισημανθούν οι μεγαλύτερες εσωτερικές συγκρούσεις που βίωσε η χώρα, εξαιτίας των διακοινοτικών ανταγωνισμών και με απώτερο σκοπό τον έλεγχο της εξουσίας.

Το δεύτερο κεφάλαιο διαλαμβάνει το οικονομικό σύστημα της χώρας που σταδιακά οδήγησε στην οικονομική της κατάρρευση. Η πρώτη υποενοότητα επικεντρώνεται στην μεταπρατική οικονομία του Λιβάνου, η οποία δημιούργησε την επίφαση οικονομικής ευημερίας, τουλάχιστον μέχρι την έναρξη του εμφυλίου πολέμου. Όμως, μια μη παραγωγική οικονομία, αδυνατεί να ανταπεξέλθει σε περιόδους κρίσεων και, τόσο η εύθραυστη εσωτερική ισορροπία της χώρας, όσο και το περιβάλλον της Μέσης Ανατολής είναι αρκετά επιρρεπείς σε αυτές. Στην συνέχεια, επισημαίνονται τα θεσμικά αδιέξοδα που δημιουργήθηκαν, ως αποτέλεσμα των αντιπαλοτήτων της οικονομικής και πολιτικής ελίτ της χώρας και επέφεραν το οικονομικό αδιέξοδο και την στασιμότητα. Οι χρόνιες παθογένειες του κράτους και η οικονομική δυσπραγία οδήγησαν στην νέα κρίση του Λιβάνου, για την οποία γίνεται λόγος στην τρίτη υποενοότητα. Αρχής γενομένης με την κρίση που ξέσπασε το 2019, όπου τα συνθήματα των διαδηλωτών, για πρώτη φορά, εξέφραζαν μηνύματα ενότητας του κοινωνικού συνόλου απέναντι στο διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα και υποδεικνύουν την επιτακτική ανάγκη για αλλαγή. Ωστόσο, η κατάσταση

επιδεινώθηκε έτι περαιτέρω με την έξαρση της πανδημίας COVID-19 και την καταστροφική έκρηξη στο λιμάνι της Βηρυτού, που οδήγησαν σε κατάρρευση την λιβανική οικονομία.

Με δεδομένα τα ανωτέρω, το τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται το ζήτημα του Λιβάνου σε συνάρτηση με το περιφερειακό υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Η Συρία, το Ισραήλ, το Ιράν και η Σαουδική Αραβία μετατρέπουν τον Λίβανο σε πεδίο προβολής της ισχύος τους και μείζον διακύβευμα των-μεταξύ τους- ανταγωνισμών. Συνεπώς, ο Λίβανος γίνεται θύμα των πολιτικών παιγνίων των περιφερειακών δρώντων εξαιτίας των πολιτικών και οικονομικών του αδυναμιών.

Κεφάλαιο 1: Το πολιτικό σύστημα του Λιβάνου

1.1 Οι απαρχές του κοινοτισμού και η εξέλιξή του

Είναι κοινά παραδεκτό ότι η ίδρυση του Λιβάνου δεν στηρίχτηκε στις προϋποθέσεις που είθισται να ισχύουν για την σύσταση ενός κράτους αλλά στις σκοπιμότητες που εξυπηρετούσαν, την συγκεκριμένη χρονική στιγμή, τις γαλλικές θέσεις στην περιοχή της Λεβαντίνης. Η ανάσχεση του συριακού εθνικισμού αλλά και ο περιορισμός της βρετανικής επιρροής στην γειτονική Παλαιστίνη, ήταν, για την Γαλλία, η οποία ήταν η Εντολοδόχος Δύναμη στην Συρία και τον Λίβανο, ζωτικής σημασίας ζητήματα για την διατήρηση της ισχύος της στην Μέση Ανατολή. Ένα μικρό, ανίσχυρο κράτος, του οποίου η πληθυσμιακή πλειοψηφία αποτελούνταν από χριστιανικά δόγματα¹, φιλικά κείμενα προς την Εντολοδόχο δύναμη, αποτελούσε μια ιδανική λύση για την αντιμετώπιση των ανωτέρω ζητημάτων. Για τον σκοπό αυτό αποφασίστηκε και η επιλογή του συστήματος του κοινοτισμού, ως μοντέλου διακυβέρνησης, καθώς απέτρεπε την δημιουργία εθνικής συνείδησης για τον Λιβανικό λαό, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα, την διατήρηση της γαλλικής επικυριαρχίας στη χώρα (Κεφαλά, 2021, σελ.188-189).

Η στάση των θρησκευτικών κοινοτήτων στην δημιουργία του Λιβάνου διέφερε, ανάλογα με τις επιδιώξεις και τα συμφέροντά τους. Οι Μαρωνίτες προσέβλεπαν στην διαφύλαξη και την ενίσχυση των οικονομικών και πολιτικών τους συμφερόντων. Η δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους, διαχωρισμένου από την Συρία, εξυπηρετούσε τις θέσεις τους και η ιδέα ενός λιβανικού, ανεξάρτητου έθνους βρήκε πρόσφορο έδαφος στους κόλπους των Μαρωνιτών. Παράλληλα, η

---

¹ Στον Λίβανο υπάρχουν δεκαοχτώ αναγνωρισμένες θρησκευτικές κοινότητες χριστιανικές και μουσουλμανικές, καθώς επίσης και εβραϊκή κοινότητα. Στις χριστιανικές συγκαταλέγονται δώδεκα κοινότητες με τις πιο ισχυρές αυτές των Μαρωνιτών, που αποτελούσαν κατά την ίδρυσή του την πλειονότητα του πληθυσμού, των Ελληνορθοδόξων και των Ελληνοκαθολικών. Οι μουσουλμανικές κοινότητες, τέσσερεις στον αριθμό, αποτελούνται από Σουνίτες και Σίιτες μουσουλμάνους, που είναι οι δυο πολυπληθέστερες, Δρούζους, και Αλαουίτες. Μετά τη λήξη του εμφυλίου, αναγνωρίστηκε επίσημα και η κοινότητα των Κοπτών (Norton, 2007α,σελ.11-12).

παρουσία της Γαλλίας αποτελούσε εγγύηση για την ασφάλεια τους, καθόσον ο Λίβανος ήταν η μόνη αραβική χώρα της περιοχής με υπερισχύοντα χριστιανικό πληθυσμό (Khazen, 1991, σελ.7). Αντίθετα, οι μουσουλμανικές κοινότητες δεν αντιμετώπισαν το ίδιο θετικά την Γαλλική Εντολή. Ο διαχωρισμός του Λιβάνου από την Συρία προκάλεσε απογοήτευση στους Σουνίτες, οι οποίοι προσδοκούσαν την δημιουργία ενός ισχυρού αραβικού κράτους και την ένωση με τη Συρία και συνεπώς ήταν αρνητικά διακείμενοι προς την ιδέα αυτή. Οι υπόλοιπες κοινότητες, χριστιανικές και μουσουλμανικές, αναλόγως των επιδιώξεων και των συμφερόντων τους, αλλά και των μεταξύ τους ανταγωνισμών, τάσσονταν υπέρ είτε της διαμόρφωσης μιας νέας λιβανικής ταυτότητας, είτε της ιδέας του παναραβισμού (Salibi,1971, σελ. 80).

Όπως είναι προφανές από τα παραπάνω, οι αντιθέσεις και οι αποκλίσεις της λιβανικής κοινωνίας ήταν πολύ περισσότερες από τις συγκλίσεις. Οι θρησκευτικές, εθνοτικές και ιδεολογικές διαφοροποιήσεις καθιστούσαν, εξ αρχής, δυσχερή την συνοχή και την λειτουργία του νέου κράτους. Παρά τις όποιες μεταξύ τους διαφωνίες, οι θρησκευτικές κοινότητες του Λιβάνου προχώρησαν σε συμβιβασμό προκειμένου να ανατρέψουν την γαλλική επικυριαρχία. Κοινός τόπος θεωρήθηκε ο καθαρά αραβικός χαρακτήρας της χώρας και παραμερίστηκαν οι φωνές εκείνων που επιθυμούσαν την ένωση με την Συρία (Ellis, 2019α, σελ. 6). Έτσι λοιπόν, με το Σύμφωνο του 1943, αποφασίστηκε, ως μεταβατική λύση, η εφαρμογή του πολιτικού συστήματος του κοινοτισμού, του διαμοιρασμού της διακυβέρνησης του κράτους με βάση τα πληθυσμιακά τους ποσοστά, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, που είχε διεξαχθεί την προηγούμενη δεκαετία. Την εξουσία μοιράστηκαν οι τρεις πιο ισχυρές κοινότητες: οι Μαρωνίτες, που ήταν οι πολυπληθέστεροι, οι Σουνίτες, που έπονταν αριθμητικά και οι Σίιτες. Ως εκ τούτου, αποφασίστηκε η εκπροσώπηση σε αναλογία 6:5 υπέρ των Μαρωνιτών και τα πολιτικά αξιώματα κατανεμήθηκαν αντιστοίχως, με τον Πρόεδρο της χώρας να προέρχεται από την κοινότητα των Μαρωνιτών, τον Πρωθυπουργό από την Σουνιτική κοινότητα και τον Πρόεδρο της Βουλής από την Σιιτική (Κούτσης,1992, 303-305).

Το Σύμφωνο του 1943 και η επιλογή του συστήματος του κοινοτισμού ήταν στην πραγματικότητα μια συμφωνία, μεταξύ των θρησκευτικών κοινοτήτων της χώρας, για την εξεύρεση μιας προσωρινής λύσης, κοινά αποδεκτής, ως προς τον τρόπο διακυβέρνησης του νεοσύστατου κράτους. Δεν περιείχε καμία πρόβλεψη για το ενδεχόμενο ανατροπής των πληθυσμιακών ποσοστών των κοινοτήτων στο μέλλον ή την διεξαγωγή ενός δημοσίου διαλόγου, για την υιοθέτηση ενός πολιτικού συστήματος, που θα ικανοποιούσε την ιδιάζουσα πολυπολιτισμική και θρησκευτική δομή της λιβανικής κοινωνίας (Khazen, 1991, σελ.5-6). Οι κοινότητες αποδέχθηκαν το λεγόμενο Εθνικό Σύμφωνο του 1943, εφ' όσον διασφάλιζε τα συμφέροντά τους, ο Λίβανος έγινε ανεξάρτητο κράτος την ίδια χρονιά, υιοθετώντας ένα ιδιότυπο

πολιτικό σύστημα, αυτό του κοινοτισμού, το οποίο θεωρητικά θα αποτελούσε ένα μεταβατικό στάδιο. Ωστόσο, η διατήρηση του κοινοτισμού και οι διαφορετικοί πολιτικοί προσανατολισμοί της κάθε κοινότητας, μεταξύ άλλων φιλοδυτικός για τους χριστιανούς και φιλοαραβικός για τους μουσουλμάνους, μεγέθυνε το μεταξύ τους χάσμα και οδήγησε στην ενίσχυση της αίσθησης του κοινώς ανήκειν στην κοινότητα παρά στο έθνος, γεγονός που δημιουργεί επιπλέον δυσκολίες και καθιστά ανορθόδοξη την, ήδη ιδιαίτερη, πολιτική κατάσταση της χώρας². Το αποτέλεσμα ήταν η ισχυροποίηση του ρόλου των κοινοτήτων, οι οποίες, στο εξής, λειτουργούσαν ως αυτόνομες, πολιτικές οντότητες και η αποτροπή δημιουργίας κοινής εθνικής συνείδησης. Το ζήτημα του Λιβάνου επομένως δεν μπορεί να θεωρηθεί θρησκευτικό αλλά καθαρά πολιτικό (Dalla, 2015, σελ.8-9,12).

Εκ πρώτης όψεως, ο κοινοτισμός φαινόταν μια δημοκρατική λύση για την ιδιαίτερη φύση του Λιβάνου. Όμως, σύντομα, μεταξύ των κοινοτήτων, δημιουργήθηκαν αντιπαλότητες και καχυποψίες και κάθε κοινότητα επιχειρούσε την επικράτησή της έναντι των υπολοίπων. Επιπλέον, οι περιφερειακές συγκρούσεις και εντάσεις, γρήγορα αποτυπώθηκαν στο εσωτερικό της χώρας³ και σε συνάρτηση με τους κλιμακούμενους διακοινοτικούς ανταγωνισμούς κατέληξαν σε ένα αιματηρό, δεκαπενταετή εμφύλιο πόλεμο. Με την υπογραφή της Συμφωνίας της Τάεφ, επιδιώχθηκε η εξεύρεση μιας πιο δίκαιης λύσης, όσον αφορά την αντιπροσώπευση και έγιναν κάποιες προσπάθειες για την βελτίωση της θέσης των Μουσουλμανικών κοινοτήτων, οι οποίες στον μετεμφυλιακό Λίβανο είναι πλέον φανερά ενισχυμένες⁴ (Di Peri, 2014, σελ. 345-346). Η αναλογία των ποσοστών εκπροσώπησης μοιράστηκε ισομερώς μεταξύ των Χριστιανών και των Μουσουλμάνων και ενισχύθηκαν οι εξουσίες των αξιωμάτων που καταλαμβάνονται από τις μουσουλμανικές κοινότητες- ήτοι του Πρωθυπουργού και του Προέδρου της Βουλής- περιορίζοντας ταυτοχρόνως εκείνες του Προέδρου της Δημοκρατίας. Όμως, για μια ακόμη φορά επιλέχθηκε η διατήρηση του συστήματος του κοινοτισμού, ως προσωρινό σύστημα διακυβέρνησης και παρά το γεγονός ότι η Συμφωνία προέβλεπε την κατάργησή του, ουδέποτε

---

² Κάθε θρησκευτική κοινότητα διέπεται και λειτουργεί βάσει των δικών της νόμων, κανόνων και ηθών και διατηρεί το δικαίωμα να λειτουργεί δικά της εκπαιδευτικά ιδρύματα και δικαστήρια, όταν πρόκειται για το οικογενειακό Δίκαιο. Με τον τρόπο αυτό, το άτομο δημιουργεί ισχυρούς δεσμούς με την κοινότητα στην οποία ανήκει, με αποτέλεσμα να αισθάνεται περισσότερο Μαρωνίτης, Σουνίτης ή Σιίτης, παρά Λιβανέζος πολίτης (Dalla, 2015, σελ.2, 14).

³ Ας μην λησμονούμε το γεγονός ότι, η ίδια η γεωγραφική θέση της χώρας, ανάμεσα σε δύο αντιμαχόμενες χώρες, το Ισραήλ και τη Συρία, αποτελεί έναν επιπλέον παράγοντα που δυσχεραίνει την δυνατότητά της να μείνει ουδέτερη στις περιφερειακές προκλήσεις.

⁴ Η κοινότητα των Σιτών, ισχυροποιημένη υπό την οργάνωση Χεζμπολάχ, συσπειρώνεται και αναδεικνύεται σε υπολογίσιμο πολιτικό παράγοντα, ανατρέποντας το υφιστάμενο πολιτικό σκηνικό και διεκδικώντας ισότιμη των υπολοίπων κοινοτήτων θέση. Η κοινότητα των Σουνιτών μετεμφυλιακά αποκτά μεγαλύτερο πολιτικό εκτόπισμα, χάρη στην ηγετική προσωπικότητα του Ραφίκ Χαρίρι και τις προσπάθειές του για την ανοικοδόμηση της χώρας. (Di Peri, 2014, 341, 345)

ανακινήθηκε το ζήτημα ή έγινε οιαδήποτε προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή (Ofeish, 1999, σελ. 104-105).

Η υποχρεωτική ποσόστωση της αντιπροσώπευσης των τριών κοινοτήτων στον κυβερνητικό σχηματισμό και ο μεταξύ τους διαμοιρασμός της εξουσίας, απουσία ισχυρής πλειοψηφίας, είχε ως αποτέλεσμα την πολιτική αστάθεια. Δεν θα πρέπει να θεωρηθεί λεκτική υπερβολή ο ισχυρισμός ότι ο Λίβανος είναι μια χώρα με «τρεις Προέδρους» (Ofeish, 1999, σελ.106 & Rais, 2005, σελ.74). Κάθε πλευρά προβάλλει τις αξιώσεις της προκειμένου να στηρίξει το εκάστοτε κυβερνητικό σχήμα⁵ και με τον τρόπο αυτό συγκροτήθηκε, με την πάροδο του χρόνου, μια πολιτική ελίτ που μοιράζεται την διακυβέρνηση της χώρας επί δεκαετίες⁶. Φαινόμενα νεποτισμού, πελατειακών σχέσεων, αδιαφάνειας και πολιτικής ασυδοσίας σε συνδυασμό με ένα ασθενές κράτος δικαίου κυριαρχούν στον δημόσιο βίο της χώρας (Rais, 2005, σελ. 68-69).

Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός μεταξύ των κοινοτήτων για την ενίσχυση των θέσεών τους στην πολιτική σκηνή του Λιβάνου, τις οδήγησε στην αναζήτηση υποστήριξης από τους περιφερειακούς ισχυρούς δρώντες. Οι δύο ισχυρότεροι συνασπισμοί, το κόμμα της 8^{ης} Μαρτίου, με την συμμετοχή της Χεζμπολάχ και των συμμάχων της είναι φιλικά κείμενο προς το Ιράν και την Συρία, ενώ το κόμμα της 14^{ης} Μαρτίου, υποστηρίζει και υποστηρίζεται από την Συρία μέχρι το 2005, και στην συνέχεια από την Σαουδική Αραβία και την Δύση. Το πολιτικό σύστημα του κοινοτισμού επιτρέπει και ευνοεί την ανάμειξη ξένων δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας, οι οποίες με την σειρά τους προβάλλουν τις δικές τους αξιώσεις, και δημιουργείται με αυτό τον τρόπο ένας αέναος φαύλος κύκλος (Arrighioul, 2016, σελ.4). Αποτέλεσμα του εν λόγω πολιτικού αδιεξόδου είναι η κρίση του 2019, που, όπως θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα, ενώ ξέσπασε με, φαινομενικά, ελάχιστο σημασία αφορμή καταδεικνύει την ένταση της κοινωνίας, την αγανάκτηση του λαού και δεν αφήνει περιθώριο αμφισβήτησης ότι το σύστημα έχει πλέον φτάσει στα όριά του.

---

⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα των απαιτούμενων διακοινοτικών διεργασιών στην λήψη αποφάσεων αποτελεί η, επί δύο ετών, προσπάθεια εκλογής Προέδρου κατά τα έτη 2014-2015, όταν η χώρα έμεινε ακυβέρνητη επί δύο χρόνια και προέβη σε τριάντα εκλογικές διαδικασίες, μέχρι να επιτευχθεί συμφωνία ανάμεσα στις τρεις κοινότητες (Berti, 2017,σελ.108).

⁶ Η διαπίστωση αυτή προκύπτει αβίαστα από το γεγονός ότι πρωταγωνιστές στην πολιτική σκηνή του Λιβάνου είναι επί τριάντα και πλέον έτη τα ίδια πρόσωπα όπως ο Μαρωνίτης Πρόεδρος, Μισέλ Αούν, ο ηγέτης της Χεζμπολάχ Χασάν Νασράλαχ ή Ναμπιχ Μπέρι, ο οποίος βρίσκεται στο αξίωμα του Προέδρου της Βουλής από το 1992.

1.2 Η δημιουργία της Χεζμπολάχ και η επίδρασή της στις εσωτερικές πολιτικές ισορροπίες

Ένα επιπλέον κεφάλαιο στην πολιτική ζωή της χώρας ανοίγει με την ίδρυση της σιιτικής οργάνωσης Χεζμπολάχ, η οποία θα αλλάξει τις ισορροπίες φέρνοντας στο προσκήνιο, σε πρωταγωνιστικό πλέον ρόλο, την κοινότητα των Σιτών. Αν και ξεκίνησε ως μια ένοπλη παραστρατιωτική οργάνωση, κατά την διάρκεια της ισραηλινής επίθεσης του 1982 εναντίον του Λιβάνου και στην συνέχεια εναντίον της ισραηλινής κατοχής, συσπείρωσε και ισχυροποίησε την θέση του σιιτικού Ισλάμ στην λιβανική κοινωνία και κατέστησε εαυτόν, αναντίρρητα, σημαίνοντα πολιτικό δρώντα στην διακυβέρνηση της χώρας.

Έκδηλη είναι η επιρροή της Ιρανικής Επανάστασης του 1979 στην ίδρυση της οργάνωσης. Η χομεινική ιδεολογία βρήκε γρήγορα απήχηση στην κοινότητα των Σιτών, η οποία, ως κραταιά δύναμη στο νότιο τμήμα της χώρας, ήταν η ασθενέστερη οικονομικά κοινότητα, χωρίς την κρατική υποστήριξη και με βασικές ελλείψεις, σε δημόσιες και κοινωνικές υποδομές. Οι Σίτες αισθάνονταν αποκομμένοι από το κράτος, ενώ παράλληλα βρίσκονταν αντιμέτωποι με το πρόβλημα των Παλαιστίνιων προσφύγων και κυρίως των μαχητών της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ), που επιχειρούσαν από τα λιβανικά εδάφη εναντίον του Ισραήλ. Αποτέλεσμα της προαναφερθείσας κατάστασης ήταν η αντίδραση της σιιτικής κοινότητας, η οποία είχε ήδη ξεκινήσει την δεκαετία του 1970, με την ίδρυση της επίσης σιιτικής, αλλά κοσμικής, οργάνωσης Άμαλ. Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1970, η δημοτικότητα της Άμαλ έφθινε, ειδικά μετά την εξαφάνιση του δημοφιλούς ηγέτη της Μούσα αλ Σάντρ και η αντιπαράθεση με τους μαχητές της ΟΑΠ μετατράπηκε σε ένοπλη σύγκρουση. Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την ισραηλινή εισβολή το 1982⁷, που τελικά επιτάχυνε την δημιουργία της Χεζμπολάχ και την ριζοσπαστικοποίηση της σιιτικής κοινότητας (Norton, 2007α, σελ. 13-14, 19-21).

Η «Ανοιχτή Επιστολή» του 1985, αποτελεί το ιδρυτικό μανιφέστο της Χεζμπολάχ και ενημερώνει, μέσω του λιβανικού τύπου, για τις θέσεις της και την προσήλωσή της στην ιδεολογία της ιρανικής επανάστασης, το έργο της, αναφορικά με την στήριξη των ασθενέστερων πληθυσμών και την δράση της, για την υποστήριξη του αγώνα των Παλαιστίνιων αλλά και την

---

⁷ Η ισραηλινή εισβολή του 1982, εναντίον της ΟΑΠ, βρήκε αντίθετο το χομεινικό καθεστώς του Ιράν που στήριζε «τον αγώνα των απανταχού αδικημένων κατά των δυναστών τους». Με την αποστολή μαχητών, την εκπαίδευση στελεχών της Χεζμπολάχ και κυρίως με την χρηματοδότηση της οργάνωσης και την προμήθεια σύγχρονου πολεμικού εξοπλισμού, το Ιράν ενεπλάκη σε έναν «πόλεμο δια αντιπροσώπων» με το Ισραήλ, δραττόμενο παράλληλα, της ευκαιρίας για την προβολή του ιρανικού επαναστατικού μοντέλου. Για τον λόγο αυτό, η Χεζμπολάχ στήριξε σθεναρά τον αγώνα των Παλαιστίνιων εναντίον του Ισραήλ από τα εδάφη του Λιβάνου, γεγονός που αποτέλεσε αιτία αιματηρής σύγκρουσης μεταξύ των δύο οργανώσεων, κατά τα έτη 1988- 1989 (Κατράνης, 2013, σελ.61).

απομάκρυνση όλων των ξένων δυνάμεων από την χώρα. Αδιαμφισβήτητης ομοιότητας με την Μουσουλμανική αδελφότητα της Αιγύπτου, εισάγει, με τον τρόπο αυτό, στην κοινωνία του Λιβάνου την φιλοσοφία του πολιτικού Ισλάμ, σιιτικού αυτή τη φορά (Azani, 2013α, σελ. 900-902). Λαμβάνοντας υψηλή χρηματοδότηση από το Ιράν, κατόρθωσε να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης της σιιτικής κοινότητας στον λιβανικό νότο, δημιουργώντας ένα δίκτυο ιδρυμάτων, δημοσίων και κοινωνικών υποδομών, με κατασκευή σχολείων, νοσοκομείων, οδικού δικτύου και δικτύου ύδρευσης εκτοξεύοντας, ταυτοχρόνως, την δημοτικότητα της στα ύψη (Azani, 2013α, σελ. 903-905· Khatib, 2021, σελ.9-10). Ένα από παράδειγμα της σημασίας που δίνει η οργάνωση στην στήριξη του πληθυσμού και την προώθηση του κοινωνικού της έργου, αποτέλεσμα της προσήλωσή της στις ισλαμικές αρχές, είναι και η ανάληψη ανοικοδόμησης των κατεστραμμένων υποδομών και αποζημίωσης των πληγέντων από τον πόλεμο του 2006, ως απάντηση στις κατηγορίες που δέχθηκε για την υπαιτιότητά της στην σύγκρουση αυτή (Norton 2007α, σελ.140· Meier, 2013, σελ.43).

Από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, η Χεζμπολάχ διατηρεί την στρατιωτική πτέρυγιά της, παρά τις όποιες προσπάθειες για τον αφοπλισμό της, ως εγγύηση της υπόστασής της. Καθ' όλη την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου αλλά και μέχρι την αποχώρηση των ισραηλινών στρατευμάτων από τον Νότιο Λίβανο το 2000, η Χεζμπολάχ είχε αναλάβει, την διεξαγωγή του πολέμου εναντίον του Ισραήλ και την υπεράσπιση του νοτίου τμήματος της χώρας από την *σιωνιστική απειλή*. Το γεγονός αυτό, θα αποτελούσε μια παραδοξότητα σε ένα οποιοδήποτε κράτος, αλλά στην περίπτωση του Λιβάνου, δεν προκαλεί εντύπωση. Την αδυναμία της κυβέρνησης να επιβάλει την τάξη και να εγγυηθεί την εδαφική ασφάλεια και ακεραιότητα της χώρας, εξαιτίας της πλήρους αποδόμησης του λιβανικού στρατού, ειδικά τα χρόνια του εμφυλίου, θα καρπωθεί το «Κόμμα του Θεού», δηλαδή η Χεζμπολάχ (Κατράνης, 2013,σελ.61-63). Μάλιστα, θα αποδειχθεί ικανή στην πλήρωση του σκοπού αυτού, όταν, παρά τους φόβους για την κατάσταση ασφαλείας στα νότια εδάφη, μετά την ισραηλινή αποχώρηση, η οργάνωση κατόρθωσε να καλύψει το κενό και να διατηρήσει την σταθερότητα στην περιοχή (Norton, 2007β, σελ.478). Στο στόχαστρο της οργάνωσης και οι δυτικές δυνάμεις που βρίσκονταν στον Λίβανο. Απαγωγές δυτικών αξιωματούχων, δολοφονίες, επιθέσεις αυτοκτονίας, στο όνομα της απελευθέρωσης της χώρας από τους δυτικούς δυνάστες, συνετέλεσαν στον χαρακτηρισμό της οργάνωσης ως τρομοκρατικής (Azani, 2013α, σελ. 907).

Με την λήξη του εμφυλίου πολέμου, η Χεζμπολάχ βρέθηκε αντιμέτωπη με το δίλημμα της συμμετοχής της στην διακυβέρνηση του κράτους ή της συνέχισης της πορείας της ως ένοπλη παρακρατική οργάνωση. Όμως, το τέλος του λιβανικού εμφυλίου συμπίπτει με την λήξη του Ψυχρού πολέμου και τον θάνατο του εμπνευστή της Ιρανικής Επανάστασης Αγιατολάχ Χομεϊνί

και η οργάνωση θα προσαρμοστεί στην νέα πραγματικότητα και θα επιλέξει την εμπλοκή της στην πολιτική⁸ (Κατράνης 2013, σελ.63· Norton 2007α σελ.45-46). Για πρώτη φορά συμμετέχει στις εκλογές του 1992 και εκλέγει βουλευτές. Αν και η οργάνωση απέρριπτε, στο σύνολό του, το πολιτικό σύστημα της χώρας, το οποίο χαρακτήριζε διεφθαρμένο, αποδέχθηκε το σύστημα του κοινοτισμού και εκμεταλλεύτηκε τις ευκαιρίες που αυτό της παρείχε με σκοπό την διασφάλιση των συμφερόντων της. Διατηρώντας παράλληλα και την στρατιωτική πτέρυγά της ενεργή⁹, κατορθώνει να επιβάλει τις αξιώσεις της, όπως στην κρίση του 2008, όταν, υπό την απειλή πρόκλησης ενός νέου εμφυλίου, θα κατορθώσει να κερδίσει το δικαίωμα να ασκεί βέτο σε περίπτωση διαφωνίας με τις κυβερνητικές αποφάσεις. Εύστοχα δημιούργησε έναν συνασπισμό με τους διασπασμένους, μετεμφυλιακά, Μαρωνίτες και τον Μισέλ Αούν¹⁰, άμα τη επιστροφή του από το Παρίσι, και από το 2006 ισχυροποιείται σημαντικά και κερδίζει μεγάλο αριθμό εδρών στις βουλευτικές εκλογές (Meier, 2013, σελ.39,42· Corm, 2012, σελ.33).

Όπως είναι προφανές, η Χεζμπολάχ, κατόρθωσε να εξελιχθεί σε σημαίνοντα πολιτικό δρώντα του Λιβάνου, υπό την σκέπη, πάντα, του Ιράν και της Συρίας. Με το φιλανθρωπικό και κοινωνικό της έργο, εξασφάλισε την κοινωνική υποστήριξη που χρειαζόταν για την είσοδό της στην πολιτική. Με την στρατιωτική της πτέρυγα, και κυρίως με την νίκη εναντίον του Ισραήλ το 2006, κατέρριψε τον μύθο του αήττητου πανίσχυρου αντιπάλου και αναδείχθηκε σε υπολογίσιμο δρώντα τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στο περιφερειακό σύμπλεγμα της Μέσης Ανατολής. (Meier, 2013, σελ. 40· Κατράνης, 2013, σελ.19,69).

1.3 Ο κοινοτισμός και οι εσωτερικές συγκρούσεις στον Λίβανο

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, ο κοινοτισμός, ως πολιτικό σύστημα, ενέτεινε τους διακοινοτικούς αλλά και ενδοκοινοτικούς ανταγωνισμούς και – εν τη απουσία ισχυρής και συνεκτικής εθνικής συνείδησης- οδήγησε σε πόλωση την λιβανική κοινωνία. Τα προβλήματα δεν άργησαν να φανούν και λίγα χρόνια μετά την ανεξαρτησία του Λιβάνου, το 1958, θα σημάνει η πρώτη κρίση. Η εύθραυστη εσωτερική ισορροπία του Λιβάνου επηρεάστηκε τις περιφερειακές

---

⁸ Η απόφαση για την είσοδό της στην πολιτική αποτέλεσε θέμα αντιπαράθεσης και εντός της οργάνωσης, καθώς ερχόταν σε αντίθεση με την ρητορική και την ιδεολογία της ισλαμικής επανάστασης. Γρήγορα έγινε αντιληπτό, όμως, ότι το ισλαμικό μοντέλο διακυβέρνησης, δεν μπορεί να υιοθετηθεί σε μια πολύ-πολιτισμική κοινωνία όπως η λιβανική, κι έτσι, κατά πλειοψηφία και με την έγκριση του Ιράν, αποφασίστηκε η δημιουργία της πολιτικής πτέρυγας της Χεζμπολάχ (Κατράνης 2013, σελ.68, 73· Norton 2007α, 99-100).

⁹ Με την βοήθεια του Ιράν και της Συρίας, η Χεζμπολάχ έχει κατορθώσει να συγκεντρώσει σύγχρονης τεχνολογίας στρατιωτικό εξοπλισμό, τον οποίο ισχυρίζεται ότι κατέχει για την υπεράσπιση των λιβανικών εδαφών από το Ισραήλ (Azani, 2013β, σελ.10· Σαρλής, 2019α, σελ.143).

¹⁰ Η συνεργασία με τους Μαρωνίτες είχε στρατηγική σημασία για την Χεζμπολάχ, καθώς διεύρυνε την επιρροή της στην διακυβέρνηση του κράτους. Με την προώθηση του Αούν στο υψηλότερο αξίωμα της χώρας και έχοντας ήδη στην θέση του Προέδρου της Βουλής τον Ναμπίχ Μπέρι, φιλικά κείμενο προς αυτήν, ο έλεγχος του κράτους ήταν πλέον στα χέρια της (Norton, 2007α, σελ.129)

αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν την δεκαετία του 1950 στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής¹¹, γεγονός που πυροδότησε συγκρούσεις μεταξύ των χριστιανικών και μουσουλμανικών κοινοτήτων, που δεν άργησαν να οδηγήσουν στην εμφύλια σύρραξη του 1958. Η εμφύλια σύρραξη του 1958 διήρκησε τρεις μήνες συνολικά και χρειάστηκε η επέμβαση των ΗΠΑ, κατόπιν αιτήματος του Προέδρου του Λιβάνου, προκειμένου να αποτραπεί η εξάπλωση της στο σύνολο της χώρας και να σταματήσουν οι εχθροπραξίες. (Σαρλής, 2019β, σελ.172-173). Καθώς, το πρόβλημα παρέμεινε ουσιαστικά άλυτο, η εκδήλωση ενός εμφυλίου πολέμου στο σύνολο της επικράτειας πήρε στην ουσία απλά μια παράταση. Η οικονομική ανάπτυξη που γνώρισε η χώρα κατά την δεκαετία του 1960 και τις αρχές του 1970 δεν στάθηκε αρκετή για να εξομαλύνει τις διαφορές μεταξύ των κοινοτήτων και η χώρα θα βυθιστεί σε νέο εμφύλιο (Κούτσης, 1992, σελ.314, 316).

Καταλυτικό ρόλο στον εμφύλιο πόλεμο του Λιβάνου το 1974, έπαιξαν οι Παλαιστίνιοι πρόσφυγες αλλά κυρίως οι Παλαιστίνιοι μαχητές. Αρχικά, η ίδρυση του ισραηλινού κράτους στην περιοχή της Παλαιστίνης προκάλεσε το κοινό αραβικό αίσθημα, οδήγησε στην περαιτέρω αποσταθεροποίηση της ευρύτερης περιοχής και αποτέλεσε το «μήλον της Έριδος» για τον ολόκληρο αραβικό κόσμο. Συγκεκριμένα για τον Λίβανο, οι αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι δημιούργησαν κύματα προσφυγικών ροών στα νότια εδάφη του, επιδεινώνοντας το -ήδη υπάρχον- πρόβλημα της ανομοιογένειας του πληθυσμού. Η παρουσία των Παλαιστίνιων μετά το 1969 στον Λίβανο, την οποία νομιμοποιούσε η υπογραφή της Συμφωνίας του Καΐρου από την Αραβική Σύνοδο Κορυφής, έδωσε το έναυσμα για την περαιτέρω πόλωση των κοινοτήτων και την έναρξη του εμφυλίου πολέμου. Η στάση της λιβανικής κυβέρνησης απέναντι στο Παλαιστινιακό Ζήτημα θα αποτελέσει πεδίο αντιπαραθέσεων ανάμεσα στις χριστιανικές και τις μουσουλμανικές μειονότητες. Επιπλέον, οι Παλαιστίνιοι μαχητές, κυρίως μετά τον πόλεμο του 1967, θα εγκατασταθούν στο νότιο τμήμα της χώρας για να πολεμήσουν εναντίον του Ισραήλ, μετατρέποντας έτσι τον έλεγχο του Νοτίου Λιβάνου από το Ισραήλ σε μείζον διακύβευμα για το εβραϊκό κράτος (Hanna, 2014, σελ. 102-103).

---

¹¹ Η άνοδος του Νάσερ στην Αίγυπτο και η νίκη που σημείωσε εναντίον των δυτικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια της Κρίσης του 1956, οδηγώντας την χώρα του στην ανεξαρτησία, αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τους Άραβες. Η ιδέα του παναραβισμού εξαπλώθηκε γρήγορα στον απογοητευμένο αραβικό κόσμο, που προσδοκούσε να απαλλαγεί ολοκληρωτικά από τον έλεγχο της Δύσης. Συγχρόνως, η δημιουργία της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας, παρά το γεγονός της σύντομης διάρκειάς της, δημιούργησε ελπίδες για ενότητα μεταξύ των αραβικών εθνών και τόνωσε το εθνικό τους γόητρο που είχε δεχθεί ισχυρό πλήγμα αναφορικά με το Παλαιστινιακό Ζήτημα. Η κοινότητα των Μαρωνιτών, αποσκοπώντας με την σειρά της στην διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης στην χώρα των Κέδρων, υιοθέτησε το Δόγμα Αϊζενχάουερ, διατηρώντας τον φιλοδυτικό της προσανατολισμό και αποδεικνύοντας την αφοσίωσή της στην Δύση, στην βοήθεια της οποίας απέβλεπε για την διατήρηση της εξουσίας (Ellis, 2019α, σελ.7).

Δεδομένων των ανωτέρω και αφορμής δοθείσης, με την δολοφονία Παλαιστινίων από χριστιανούς Φαλαγγίτες το 1974, ξεκίνησε ο αιματηρός εμφύλιος πόλεμος που κράτησε δεκαπέντε ολόκληρα χρόνια, με συνεχείς εναλλαγές των συμμαχιών και των αντίπαλων στρατοπέδων. Εκτός από του δύο βασικούς πόλους της σύγκρουσης, των χριστιανικών πολιτοφυλακών από την μια και των δυνάμεων της λιβανικής αριστεράς από την άλλη, με τους οποίους συντάχθηκαν και οι Παλαιστίνιοι μαχητές της ΟΑΠ, δεν έλειψαν και οι ενδοκοινοτικές αντιμαχίες (Κεφαλά, 2021, σελ.193). Η διαφωνία των συιτικών Άμαλ και Χεζμπολάχ, για την υποστήριξη του παλαιστινιακού αγώνα εντός των λιβανικών συνόρων, κατέληξε σε αιματηρή μεταξύ τους σύγκρουση. Αλλά, με την λήξη του πολέμου, και το μέτωπο των χριστιανών Φαλαγγιτών, διασπάστηκε για το ζήτημα της εκλογής Προέδρου, μεταξύ δύο ισχυρών Μαρωνιτών, του Σαμίρ Ζέαζα και του Μισέλ Αούν, με τον τελευταίο να αυτοεξορίζεται στο Παρίσι (Ellis, 2019α, σελ. 9).

Όπως ήταν φυσικό, κάθε πλευρά στράφηκε στο εξωτερικό προς αναζήτηση υποστήριξης από τους ισχυρούς περιφερειακούς δρώντες κι έτσι ο εμφύλιος του Λιβάνου αποτύπωσε και τις ενδοαραβικές αντιπαλότητες της Μέσης Ανατολής. Τα πρώτα χρόνια της σύγκρουσης οι Μαρωνίτες ζήτησαν την συνδρομή της Δαμασκού για την αντιμετώπιση των μαχητών της ΟΑΠ, όμως μετά την υπογραφή των Συμφωνιών του Κάμπ Ντέιβιντ, η στροφή προς το Ισραήλ ήταν μάλλον μονόδρομος¹². Με την ισραηλινή εισβολή το 1982 έως το 1985, η ΟΑΠ σταδιακά αναγκάστηκε να υποχωρήσει προς την κοιλάδα Μπεκάα, ενώ μελανό κομμάτι του λιβανικού εμφυλίου θεωρείται η σφαγή των Παλαιστινίων στη Σάμπρα και τη Σατίλα που ήρθε ως απάντηση στην δολοφονία του Λιβανέζου Προέδρου Τζεμαγιέλ (Κεφαλά, 2021, σελ.193-194 · Σαρχής, 2019β, σελ.177). Οι Σιίτες του Λιβάνου έλαβαν την στήριξη της Συρίας και του Ιράν, οι οποίες μέσω του λιβανικού εμφυλίου, ενεπλάκησαν σε έναν «πόλεμο δια αντιπροσώπων» με το Ισραήλ. Στην χώρα επενέβησαν και ειρηνευτικές δυνάμεις της Δύσης, κατόπιν αιτήματος του Προέδρου της χώρας και με την έγκριση του ΟΗΕ, χωρίς ωστόσο να επιτύχουν κατάπαυση του πυρός (Κεφαλά, 2021,σελ. 194). Μετά από δεκαπέντε έτη αιματηρών συγκρούσεων, η επανεκκίνηση της χώρας ξεκινά με αφετηρία τον ίδιο παρονομαστή: το σύστημα του κοινοτισμού κρίνεται, με την Συμφωνία Τάεφ, για μια ακόμα φορά, ως το καταλληλότερο για τη μετεμφυλιακή πορεία της χώρας. Βασικές διαφορές είναι η ηχηρή παρουσία της συιτικής κοινότητας στο πολιτικό γίνεσθαι, με την νεοσύστατη Χεζμπολάχ και η κατοχή μεγάλου τμήματος της χώρας

---

¹² Η Συμφωνία ειρήνης μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ, που υπεγράφη το 1979 στο Καμπ Ντέιβιντ των ΗΠΑ, διασφάλισε το νότιο μέτωπο του δεύτερου και του επέτρεψε να αντιμετωπίσει την, από βορρά, απειλή της ΟΑΠ (Κεφαλά,2021, σελ.193 · Σαρχής,2019α, σελ.64).

από συριακά και ισραηλινά στρατεύματα¹³, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την εσωτερική ισορροπία της χώρας.

Η επόμενη μεγάλη σύγκρουση μεταξύ των κοινοτήτων του Λιβάνου, αφορούσε το ζήτημα της αποχώρησης των συριακών στρατευμάτων από την χώρα και της προσπάθειας αποδέσμευσης από την συριακή επιρροή¹⁴. Περί τα τέλη του 2004, η απόφαση 1559 του ΟΗΕ¹⁵, προέβλεπε την απόσυρση των συριακών δυνάμεων από τον Λίβανο και τον αφοπλισμό της Χεζμπολάχ και προκάλεσε μεγαλύτερη πόλωση στην ήδη τεταμένη κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας (Ellis, 2019α, σελ.11-12). Η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι ήρθε λίγους μήνες αργότερα, το 2005, με την δολοφονία του πρώην Πρωθυπουργού, Ραφίκ Χαρίρι, και προκάλεσε πλήθος αντιδράσεων και διαδηλώσεων, γνωστές ως «Επανάσταση του Κέδρου». Δύο μεγάλες διαδηλώσεις, μία εναντίον της Συρίας, η οποία θεωρήθηκε ότι βρισκόταν πίσω από την δολοφονία Χαρίρι, με αίτημα την αποχώρηση των συριακών δυνάμεων από τον Λίβανο και μια δεύτερη προς υποστήριξη της γείτονος χώρας, ως αναγνώριση της προσφοράς της, ως ειρηνευτική δύναμη οδήγησαν δημιουργία δύο πολιτικών σχηματισμών: του κόμματος της 14^{ης} Μαρτίου, με και της 8^{ης} Μαρτίου, αντιστοίχως (Meier, 2013, σελ.41-42). Στο σημείο αυτό μνείας χρήζει το γεγονός ότι οι νέοι σχηματισμοί δημιουργήθηκαν βάσει του διπόλου Σουνίτες – Σιίτες, δεδομένης της διάσπασης της κοινότητας των Μαρωνιτών ανάμεσα στα δύο νέα κόμματα, και των νέων ανακατατάξεων στην Μέση Ανατολή (Corm, 2012, σελ. 332). Το ζήτημα του αφοπλισμού της Χεζμπολάχ παρέμεινε σε εκκρεμότητα και οδήγησε σε νέα σύγκρουση.

Για την διερεύνηση της δολοφονίας Χαρίρι, συστάθηκε με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, το «Ειδικό Δικαστήριο για τον Λίβανο», παρά τις ενστάσεις της Χεζμπολάχ¹⁶. Εν μέσω, όμως, αιτημάτων για τον αφοπλισμό της, η Χεζμπολάχ ενεπλάκη, το 2006, σε ένα σύντομο πόλεμο με το Ισραήλ¹⁷ και η νίκη που επέφερε, ενίσχυσε την θέση της

---

¹³ Επισημαίνεται ότι στους όρους της Συμφωνίας της Τάεφ περιλαμβάνονταν και η απόσυρση των στρατευμάτων της Συρίας και του Ισραήλ από τον Λίβανο, καθώς επίσης και ο αφοπλισμός όλων των παραστρατιωτικών οργανώσεων. Οι όροι αυτοί αγνοήθηκαν πλήρως. Το Ισραήλ προχώρησε σε μονομερή αποχώρηση το 2000, η Συρία αναγκάστηκε να αποχωρήσει το 2005, μετά την δολοφονία Χαρίρι και η Χεζμπολάχ ουδέποτε προχώρησε στην παράδοση του εξοπλισμού της.

¹⁴ Συνεχείς παρεμβάσεις της Συρίας στα εσωτερικά ζητήματα του Λιβάνου, όπως η κατ' εξαίρεση παράταση της θητείας των Λιβανέζων Προέδρων τα έτη 1995 και 2004, για τρία επιπλέον έτη, κατά παράβαση του Λιβανικού Συντάγματος, αποσκοπούσαν στην ενίσχυση των φιλικών προς εκείνη κείμενων δυνάμεων και κατ' επέκταση τον έλεγχο του Λιβάνου (Norton, 2007β, σελ.482).

¹⁵ Η απόφαση φαίνεται να υποκινήθηκε από την Γαλλία και τις ΗΠΑ, ως αντίδραση στην συριακή και την ιρανική επιρροή στον Λίβανο, μέσω της ενίσχυσης της Χεζμπολάχ (Ellis, 2019α, σελ.11).

¹⁶ Η Χεζμπολάχ απέσυρε τους υπουργούς της προκειμένου να μην κυρωθεί η απόφαση για την συμφωνία ιδρύσεως του Δικαστηρίου, ενώ στην συνέχεια απείλησε σε ενδεχόμενη απαγγελία κατηγοριών σε βάρος μελών της (Κατράνης, 2013, σελ.76-77).

¹⁷ Αιτία της αιματηρής σύγκρουσης ήταν οι συλλήψεις Ισραηλινών αξιωματικών που οδήγησαν σε μια σφοδρή επίθεση από πλευράς του Ισραήλ. Η Χεζμπολάχ κατηγορήθηκε ότι προκάλεσε μια άνευ λόγου σύγκρουση, που προκάλεσε τεράστιες καταστροφές στο νότιο Λίβανο. Όμως για την σιτιτική οργάνωση η

πολιτικά και παρουσιάστηκε ως η μόνη ισχυρή στρατιωτικά δύναμη της χώρας, ικανή να καλύψει την απουσία του κράτους στα νότια σύνορα και να κερδίσει έναν τόσο ισχυρό αντίπαλο (Hasbani, 2007, σελ.41-42· Σαρλής, 2019α, σελ.140). Το 2008, με αφορμή την απόφαση της φιλοδυτικής κυβέρνησης να διακόψει το δίκτυο τηλεπικοινωνιών της οργάνωσης η χώρα θα βρεθεί για ακόμη μια φορά αντιμέτωπη με το ενδεχόμενο ενός νέου εμφυλίου πολέμου¹⁸. Με έξωθεν παρέμβαση, υπογράφηκε η Συνθήκη της Ντόχα, δίνοντας τέλος στην δεκαοχτώ μηνών διαμάχη και η νίκη της Χεζμπολάχ ήταν πλέον αδιαμφισβήτητη σε στρατιωτικό, πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο (Σαρλής, 2019α, σελ. 145).

Κεφάλαιο 2: Το οικονομικό σύστημα του Λιβάνου

2.1 Μια Μεταπρατική οικονομία

Το 1948 ο Λίβανος, υπέγραψε νομισματική συμφωνία με την Γαλλία και απόκτησε, εκτός από την εθνική, και την οικονομική του ανεξαρτησία. Στο πλαίσιο του οικονομικού φιλελευθερισμού, υιοθέτησε την θεωρία «laissez – faire» και μετατράπηκε σε ένα διαμετακομιστικό και τραπεζικό κέντρο της Μέσης Ανατολής. Σταδιακά, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της χώρας πολλαπλασιάστηκαν και η εισροή πετροδολαρίων από τις χώρες του Κόλπου δημιούργησαν την ψευδαίσθηση της οικονομικής ευημερίας. Δημιουργήθηκε με τον τρόπο αυτό μια οικονομία μεταπρατική, χωρίς σταθερότητα, πλήρως εξαρτημένη από εξωτερικά κεφάλαια για την επιβίωσή της και, ως εκ τούτου, επιρρεπής στις ξένες παρεμβάσεις (Safieddine, 2019,σελ.4-6).

Ολόκληρη η οικονομική πολιτική του Λιβάνου βασίστηκε, στην συντριπτική πλειοψηφία της, στο εμπόριο, την ανάπτυξη του τραπεζικού τομέα και του τουρισμού και μικρή σημασία δόθηκε στην επένδυση και την ενίσχυση των υπολοίπων κλάδων της βιομηχανίας, της παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Η γεωγραφική θέση της χώρας, η πληθυσμιακή υπεροχή των χριστιανικών κοινοτήτων στο εσωτερικό της και οι ισχυροί δεσμοί τους με την Δύση, αποτέλεσαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την άνθηση του εμπορίου και του τουρισμού. Συνεπώς, η Βηρυτός αναδείχθηκε σε ένα σημαντικό εμπορικό κέντρο και επεδίωξε να καταστεί ένα είδος μεσάζοντα μεταξύ Δύσης και αραβικών χωρών (Kubursi, 1999,71). Συγχρόνως, η ανάπτυξη και εξέλιξη ενός ευρύτατου τραπεζικού συστήματος,

---

νίκη ήταν διπλή, σε στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο, με την συνεργασία των Μαρωνιτών να της εξασφαλίζει την μέγιστη επιρροή στην κρατική εξουσία (Hasbani, 2007, σελ.48· Σαρλής, 2019α, σελ.24-26).

¹⁸ Την κίνηση αυτή της κυβέρνησης Σινιόρα, η Χεζμπολάχ, την εξέλαβε ως ευθεία απειλή προς τα συμφέροντά της και χρησιμοποίησε ακόμη μια φορά την στρατιωτική της πτέρυγα για να επιβάλλει τις θέσεις της. Προς αποφυγήν ενός νέου εμφυλίου πολέμου, η υποχώρηση ήταν η μόνη λύση για την κυβέρνηση (Σαρλής, 2019α, σελ. 145).

βασιζόμενου σε καταθέσεις που προέρχονταν, κατά κύριο λόγο, από το εξωτερικό, την μετέτρεψαν στο μεγαλύτερο χρηματοπιστωτικό κέντρο της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής (Safieddine, 2019, σελ.178).

Στο όνομα της ελεύθερης αγοράς και της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας, ο κρατικός παρεμβατισμός απορρίφθηκε, με αποτέλεσμα την ελαχιστοποίηση της φορολογίας εισοδημάτων, δημοσίων συναλλαγών καθώς επίσης και των τελωνειακών δασμών (Kubursi, 1999,71). Το ίδιο σύστημα καθιερώθηκε και στον έτερο πυλώνα της λιβανικής οικονομίας, τον τραπεζικό τομέα. Η απουσία κρατικής επίβλεψης επετεύχθη με την ψήφιση του νόμου «Περί τραπεζικού Απορρήτου» το 1956, με στόχο την εισροή μεγάλων κεφαλαίων από τις γειτονικές πετρομοναρχίες του Κόλπου. Αξίζει αναφοράς η ίδρυση του «Συνδέσμου Τραπεζών του Λιβάνου», ήδη από το 1959, μια πρωτοποριακή για την εποχή κίνηση καθώς και της «Ένωσης Αραβικών Τραπεζών», το 1977, Οργανισμοί που υποδηλώνουν αφενός μεν το μέγεθος του λιβανικού τραπεζικού τομέα, αφετέρου την ιδιαίτερη σημασία που δόθηκε στην στήριξη του αφηγήματος περί διεθνούς χρηματοπιστωτικού κόμβου (Safieddine, 2019,σελ.6,82,86,171).

Οι κοινότητες των Μαρωνιτών και των Σουνιτών διαχειρίζονταν τον τομέα του εμπορίου, ενώ τον τραπεζικό τομέα μονοπώλησαν, αρχικά τουλάχιστον, οι Μαρωνίτες, που υπερερούσαν μορφωτικά έναντι των υπολοίπων κοινοτήτων (De Clerk&Malsagne, 2020, σελ.12 Kubursi 1999,σελ.71). Με τον τρόπο αυτό συγκροτείται βαθμιαία μια οικονομική τάξη στην χώρα των Κέδρων, η οποία προέρχεται από τους κόλπους των ισχυρότερων πολιτικά κοινοτήτων. Με στόχο την διατήρηση των κεκτημένων προνομίων της οικονομικής και πολιτικής ελίτ της χώρας και δεδομένων των ευνοϊκών υφιστάμενων παραμέτρων, συγκροτήθηκε ένα δίκτυο αμοιβαίας μεταξύ τους συνεργασίας και αλληλεξάρτησης. Χρηματοδοτώντας το κράτος, υπό μορφή δανείων, η επιτυχής πορεία του τραπεζικού συστήματος συνδέθηκε μοιραία με τον κρατικό μηχανισμό. Και εφόσον το πολιτικό σύστημα του Λιβάνου αποτελεί ένα προσφιλέσ πεδίο για την οικονομική ολιγαρχία, της επιτρέπει να ασκεί πλήρη έλεγχο σε ολόκληρη την επικράτεια τόσο σε οικονομικό και όσο και σε πολιτικό επίπεδο (Safieddine, 2019, σελ.40).

Στο εσωτερικό της χώρας, η δυσανάλογη οικονομική ανάπτυξη σε βάρος των λοιπών παραγωγικών τομέων είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων, όπως επίσης και την διεύρυνσή τους μεταξύ των κοινοτήτων. Στον αντίποδα της οικονομικής ευημερίας θα βρεθούν οι πιο αδύναμες κοινότητες και η –ισχνή έστω- εκβιομηχάνιση της χώρας οδήγησε σε προλεταριοποίηση των ασθενέστερων οικονομικά στρωμάτων και δη της κοινότητας των Σιτών. Παράλληλα, ο αγροτικός τομέας βρέθηκε, απουσία κρατικής μέριμνας, εκτεθειμένος στις δυσκολίες του καπιταλιστικού συστήματος και των τοπικών μονοπωλίων, γεγονός που συνετέλεσε στην φτωχοποίηση των αγροτών και την αστικοποίηση της χώρας. Η εσωτερική

μετανάστευση προς τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα, όπου το κράτος είχε κατά κύριο λόγο δώσει μεγαλύτερη βαρύτητα ενέτεινε περαιτέρω τις οικονομικές διαφορές μεταξύ των κοινοτήτων και προκάλεσε την εγκατάλειψη της υπαίθρου (De Clerk & Malsagne, 2020,σελ.17).

Η περίοδος του εμφυλίου πολέμου υπήρξε, όπως ήταν φυσικό, εξαιρετικά καταστροφική για την οικονομία του Λιβάνου¹⁹. Το δύσκολο έργο της πολιτικής ανασυγκρότησης αναλαμβάνει, μεταπολεμικά, ο Ραφίκ Χαρίρι, του οποίου η θητεία στον πρωθυπουργικό θώκο ήταν η μακροβιότερη στην πολιτική ζωή του τόπου (Baumann, 2016,σελ.17). Χάριν των δεσμών του με την Σαουδική Αραβία και κυρίως λόγω των φιλελευθέρων οικονομικών του αντιλήψεων, αρεστός στην Δύση, δημιούργησε ελπίδες για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης που είχε ανάγκη η οικονομία. Ωστόσο, οι αποφάσεις του να προχωρήσει σε ιδιωτικοποιήσεις και μεγάλα δημόσια έργα – με επίκεντρο όμως την πρωτεύουσα και τα μεγάλα αστικά κέντρα- έγιναν αντικείμενο σφοδρής κριτικής από την αντιπολίτευση και τον Πρόεδρο Λαχούντ, που, σύμφωνα με τους υποστηρικτές του, υπονόμισαν σημαντικά τις προσπάθειές του (Nizzamedin, 2006,σελ.97). Επιπροσθέτως, στον σχεδιασμό της οικονομικής του πολιτικής δεν έλαβε υπόψιν, ή τουλάχιστον δεν έδωσε την δέουσα προσοχή, στο ζήτημα της διαφθοράς, που αποτέλεσε τροχοπέδη στο φιλόδοξο πρόγραμμά του (Höckel, 2007,σελ.8).

Ξεκινώντας ένα μεγαλεπήβολο σχέδιο για την ανοικοδόμηση των εθνικών υποδομών που είχαν πληγεί από τον δεκαπενταετή πόλεμο, ο Ραφίκ Χαρίρι επεδίωξε να μετατρέψει την Βηρυτό σε μια δυτικού τύπου μητρόπολη, της οποίας η εικόνα έπρεπε να ανταποκρίνεται στην θεωρία της «εμπορικής δημοκρατίας²⁰» και του τουριστικού θερέτρου της Μέσης Ανατολής, που υπήρξε κατά το παρελθόν. Η ραγδαία οικοδομική ανάπτυξη της πρωτεύουσας, με σύγχρονα κτίρια, πολυτελή ξενοδοχεία και αυτοκινητοδρόμους, εκτός από τις επικρίσεις που δέχθηκε για την απώλεια του ιστορικού και πολιτιστικού της χαρακτήρα, άδειασε τα δημόσια ταμεία και εκτόξευσε το δημόσιο χρέος (Baumann, 2016, 21,59-61,71).

Μεγάλη προσπάθεια καταβλήθηκε για την ανατίμηση της λιβανικής λίρας, η οποία είχε υποτιμηθεί σημαντικά από το 1991 και είχε ωθήσει σε περαιτέρω φτωχοποίηση τις κατώτερες κοινωνικά τάξεις. Η σύνδεση του εθνικού νομίσματος με το αμερικανικό δολάριο κρίθηκε

---

¹⁹ Ο έλεγχος της οικονομίας πέρασε στα χέρια των πολιτοφυλακών που δρούσαν σε ολόκληρη της επικράτεια. Ελέγχοντας τα λιμάνια της χώρας, εισέπρατταν φόρους από την εμπορική δραστηριότητα, τις τελωνειακές υπηρεσίες, τα διόδια ενώ παράλληλα με άλλες παράνομες δραστηριότητες όπως απαγωγές, ληλασίες επιχειρήσεων, λαθρεμπόριο, διακίνηση ναρκωτικών δημιούργησαν μια ληστρική οικονομία (De Clerk & Malsagne, 2020,σελ 96-99).

²⁰ Μια σημαντική παράμετρος, που συνέβαλε στην διατήρηση του μεταπρατικού χαρακτήρα της οικονομίας και μετά την λήξη του πολέμου, ήταν το γεγονός ότι, κατά την διάρκεια του εμφυλίου οι χώρες του Κόλπου έκαναν ήδη ανοίγματα προς τις διεθνείς αγορές κι έτσι ο ρόλος του μεσάζοντα που ήλπιζε να παίξει ο Λίβανος είχε πλέον οριστικά χαθεί. (Baumann, 2016,σελ.21-22,74).

σκόπιμη για την σταθεροποίηση της εθνικής οικονομίας, επειδή θα αποκαθιστούσε την εμπιστοσύνη προς το χρηματοπιστωτικό σύστημα και θα προσέλκυε ξένες επενδύσεις και καταθέσεις. Όμως, ελλείψει των απαραίτητων νομοθετικών ρυθμίσεων κατέληξε στην εξάντληση των συναλλαγματικών αποθεμάτων. Ακολούθως, ως αντιστάθμισμα των οικονομικών ελλειμμάτων επιλέχθηκε η αύξηση των επιτοκίων των τραπεζικών καταθέσεων για την προσέλκυση νέων κεφαλαίων. Τέλος, η ανατίμηση της λιβανικής λίρας αύξησε τις εισαγωγές ξένων προϊόντων με άμεσο αντίκτυπο στον ήδη παραγκωνισμένο παραγωγικό τομέα της χώρας. Κατά συνέπεια, η επανεκκίνηση της οικονομίας στηρίχθηκε για ακόμη μια φορά σε σαθρά θεμέλια και σε εμβάσματα του εξωτερικού, χωρίς να θεθούν παραγωγικές βάσεις και να υπάρξει πραγματική ανάπτυξη. Με την νέα χιλιετία, και κατά τα έτη 2001, 2002 και 2007, η χώρα βρέθηκε στα πρόθυρα χρεωκοπίας, η οποία απετράπη με την παρέμβαση και την οικονομική υποστήριξη της Γαλλίας (Bifani, 2021, σελ-5· J.Daher, 2016,σελ.40-41).

Από το 2011 και εξής, αρχής γενομένης με τις αραβικές εξεγέρσεις, το υποσύστημα της Μέσης Ανατολής θα βρεθεί αντιμέτωπο με πολιτικές ανατροπές, κρίσεις και νέες ένοπλες συγκρούσεις. Η Συρία, η οποία είχε αναγκαστεί να αποσύρει τις δυνάμεις της από τον Λίβανο, ήδη από το 2005, κατηγορούμενη για την δολοφονία του Ραφίκ Χαρίρι, απώλεσε και την όποια πολιτική επιρροή διατηρούσε στον Λίβανο, και μετά το 2011 βυθίστηκε σε έναν εμφύλιο, που γρήγορα μετατράπηκε σε πόλεμο διά αντιπροσώπων. Το γεγονός αυτό είχε σημαντικές επιδράσεις στον Λίβανο, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στην επόμενη ενότητα. Επιπλέον, οι αραβικές εξεγέρσεις και η τεράστια πολιτική απήχηση που είχαν τα ισλαμικά κόμματα, οδήγησαν στον νέο ενδο-αραβικό Ψυχρό Πόλεμο, για την διεξαγωγή του οποίου, για μια ακόμα φορά²¹, ο Λίβανος, απετέλεσε πρόσφορο πεδίο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Πράγματι, ο Λίβανος, εξαιτίας της εύθραυστης, εσωτερικής του κατάστασης και της μεταπρατικής του οικονομίας μετατρέπεται, από το 2015 και εξής, σε πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ Σαουδικής Αραβίας και Ιράν. Η Βηρυτός αδυνατεί να ανταποκριθεί στις αξιώσεις του Ριάντ να προβεί σε αποπλισμό της Χεζμπολάχ, με στόχο τον περιορισμό της ιρανικής επιρροής, καθώς μια τέτοια κίνηση θα οδηγούσε, κατά πάσα πιθανότητα, σε μια νέα εμφύλια σύγκρουση (Κεφαλά, 2021, σελ. 203-204). Έτσι θα χάσει την χρηματοδότηση της Σαουδικής Αραβίας και από το 2016 και την πρόσβαση στις διεθνείς αγορές (Bifani, 2021,σελ.6)

---

²¹ Η μεταπρατική οικονομία του Λιβάνου θα πέσει για πρώτη φορά θύμα του ενδοαραβικού Ψυχρού πολέμου την δεκαετία του 1960, με αφορμή την αντιπαράθεση Σαουδικής Αραβίας με την Αίγυπτο στο θέμα του πολέμου της Υεμένης. Αν και τότε η κυβέρνηση του Λιβάνου τήρησε ίσες αποστάσεις από τις δύο πλευρές, μερίδα του λιβανικού τύπου και ορισμένοι αξιωματούχοι της χώρας τοποθετήθηκαν υπέρ του Καΐρου. Το γεγονός προκάλεσε την αντίδραση του Ριάντ που απέσυρε κεφάλαια από τις λιβανικές τράπεζες, προκαλώντας κρίση στο χρηματοπιστωτικό σύστημα του Λιβάνου. (Safieddine, 2019, 132-136).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι πέραν του πολιτικού του συστήματος και η λιβανική, μη παραγωγική, οικονομία και η, κατά συνέπεια, εξάρτησή της από τις περιφερειακές δυνάμεις, αφήνει ελεύθερο το πεδίο για επεμβάσεις τρίτων. Η χώρα έχει πλέον οδηγηθεί σε πλήρες οικονομικό αδιέξοδο από το οποίο δεν μπορεί να απεγκλωβιστεί, χωρίς οικονομική υποστήριξη από το διεθνές σύστημα και χωρίς να προβεί σε πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Όμως, μένει να απαντηθεί το ερώτημα κατά πόσο είναι δυνατή μια τέτοια εξέλιξη, λαμβανομένης υπόψιν της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης που έχει, εν τω μεταξύ παγιωθεί με την πάροδο των χρόνων.

2.2 Πολιτικές αντιπαλότητες, θεσμικά αδιέξοδα και οικονομική στασιμότητα

Με βάση αυτή την σαθρή οικονομία και την επακόλουθη οικονομική εξάρτηση, η κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας των Κέδρων περιπλέκεται ακόμα περισσότερο και, μάλιστα, οδηγείται σε αδιέξοδο. Είναι προφανές, ότι για την ορθή επαναλειτουργία των κρατικών υποδομών και της οικονομίας το σύστημα διακυβέρνησης χρήζει ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων και ριζικών αλλαγών. Καθώς, όμως, η οποιαδήποτε αναπροσαρμογή του κρατικού μηχανισμού, θα αποτελέσει απώλεια ελέγχου για την καθεστηκυία τάξη, μετατρέπεται αυτόματα σε ταμπού. Ως επακόλουθο της διατήρησης της χρόνιας παθογένειας του πολιτικού συστήματος είναι ο νεποτισμός και οι πελατειακές σχέσεις στις δημόσιες και ιδιωτικές συναλλαγές, η αδιαφάνεια και η κατάχρηση εξουσίας, που έχουν με την σειρά τους προκαλέσει την υφιστάμενη πολιτική παράλυση.

Πράγματι, η λήψη αποφάσεων σε οποιοδήποτε ζήτημα, μείζονος ή ήσσονος σημασίας, απαιτεί την ευρεία συμφωνία των πολιτικών συνασπισμών, που προβάλλουν τις εκάστοτε αξιώσεις τους προκειμένου να δώσουν την συγκατάθεσή τους. Το σύστημα των «τριών Προέδρων», δηλαδή του Προέδρου της Δημοκρατίας (Μαρωνίτης) του Πρωθυπουργού (Σουνίτης) και του Προέδρου της Βουλής (Σιίτης), δίνει πρακτικά το δικαίωμα σε κάθε έναν από αυτούς να παρακωλύσει διαδικασίες και να εναντιωθεί σε συμφωνίες, σε περίπτωση που θίγονται τα συμφέροντά του. Επομένως, ο συμβιβασμός μεταξύ των τριών κοινοτήτων αποτελεί το κίνητρο για την διατήρηση της θέσης τους και ο διαμοιρασμός των δημοσίων θέσεων και οικονομικών πόρων, γίνεται μονόδρομος (Leenders, 2012, σελ. 127,140). Ενδεικτική περίπτωση των απαιτούμενων διακοινοτικών διεργασιών στην λήψη αποφάσεων αποτελεί η, επί διετία, προσπάθεια εκλογής Προέδρου, όταν η χώρα έμεινε ακυβέρνητη κατά τα έτη 2014-2015 και έγιναν τριάντα, άκαρπες, απόπειρες εκλογής, μέχρι να επιτευχθεί ομοφωνία ανάμεσα στις τρεις

κοινοτήτες²² (Apprioual, 2016, σελ.2). Ακόμα και στην διαχείριση δημόσιων πόρων, κάθε πλευρά διεκδικεί το μερίδιό της, με πρόσχημα τα οφέλη για την κοινότητά της, όπως στην περίπτωση κατασκευής του παραλιακού αυτοκινητοδρόμου, από την πρωτεύουσα προς τα νότια τμήματα της χώρας²³ (Baumann, 2016, σελ.68). Συνεπώς, η πολιτική συναίνεση και των «τριών Προέδρων», γέννημα της Συμφωνίας Τάεφ, που αποσκοπούσε στην ίση εκπροσώπηση των κοινοτήτων, μετατράπηκε στη βασικότερη αιτία της επιδείνωσης της διαφθοράς και της ασυδοσίας σε πολιτικό, οικονομικό, δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και δημιούργησε πληθώρα θεσμικών αδιεξόδων (Adwan, 2004, σελ.5-6).

Οι παθογένειες του λιβανικού συστήματος διακυβέρνησης, έχουν τις ρίζες τους, στον ίδιο τον χαρακτήρα του κοινοτισμού, όμως επιδεινώθηκαν δραματικά στα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια, οπότε έγιναν προσπάθειες επιστροφής στην κανονικότητα. Ο κρατικός μηχανισμός έπρεπε να οργανώσει τα μεγάλα κατασκευαστικά έργα για την αποκατάσταση των δημοσίων υποδομών και να ανασυγκροτήσει την δημόσια διοίκηση για την κάλυψη των αυξανόμενων κοινωνικών αναγκών. Η διαχείριση των κεφαλαίων που απαιτούνταν και η στελέχωση του δημόσιου τομέα με προσωπικό, μέσα στο πλαίσιο του κοινοτισμού, με δεδομένη την συμμετοχή των πολιτοφυλακών και των δυνάμεων που αναδείχθηκαν κατά την διάρκεια του εμφυλίου, ήταν παράγοντες που επιδείνωσαν το ήδη υπάρχον πελατειακό σύστημα και επέτειναν τις παθογένειες του πολιτικο-οικονομικού συστήματος, προσθέτοντας στο πλέγμα των πελατειακών σχέσεων και ένα δίκτυο συνεργασίας μεταξύ κρατικών αξιωματούχων και ιδιωτών (Adwan, 2004, σελ.6-7 · Leenders, 2012, σελ.9.). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, στην πραγματικότητα, το κράτος ουδέποτε απέκτησε πλήρη έλεγχο, με δομική οργάνωση και συστημική λειτουργία και τον ρόλο του ανέλαβαν οι κοινότητες, στις οποίες αναγκάζονται να καταφύγουν οι πολίτες για την κάλυψη των αναγκών τους (Christophersen, 2018, σελ.28· Gade, 2016,σελ.3).

Αναρίθμητα είναι τα παραδείγματα της κατάλυσης των θεσμών προς όφελος των πολιτικών δρώντων και των ευνομούμενων τους και εις βάρος του λιβανικού λαού, στην δημόσια διοίκηση, στον τομέα των κοινωνικών παροχών και των ιδιωτικών επενδύσεων. Αξιοσημείωτη περίπτωση αποτελεί η λειτουργία των λατομείων του Λιβάνου, καθώς για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων μιας μερίδας επιχειρηματιών, που συνδέονται με την πολιτική ελίτ της χώρας

---

²² Στο σημείο αυτό αξίζει επισήμανσης το γεγονός ότι παρόμοιες δυσχέρειες στις εκλογικές διαδικασίες, λόγω ασυμφωνιών, σημειώθηκαν και κατά τα έτη 1988- 1989 και 2007-2008 (Apprioual, 2016, σελ.2).

²³ Ο Ναμπιχ Μπέρι, ηγέτης της Άμαλ και Πρόεδρος του Κοινοβουλίου, με την συμμετοχή του στο εν λόγω έργο έβγαине διπλά κερδισμένος. Από την μία παρουσιάζόταν ως υπερασπιστής των παραγκωνισμένων Σιτών του νότου και ψηφοφόρων του, μιας και η κατασκευή του αυτοκινητοδρόμου θα ενίσχυε τις περιοχές αυτές, από την άλλη θα αποκόμιζε κέρδη, καθώς σε μια εκ των τριών εταιρειών που ανέλαβαν την κατασκευή, ήταν μέτοχος η σύζυγός του. Οι αξιώσεις του επομένως έπρεπε να ληφθούν σοβαρά υπόψη λόγω του υψηλόβαθμου αξιώματός του, των προνομίων του οποίου έκανε χρήση, έχοντας την δυνατότητα να παρακωλύσει την διαδικασία κατασκευής (Baumann, 2016,σελ.68).

επιτρέπεται η ανεξέλεγκτη εξόρυξη, χωρίς να λαμβάνεται κανένα για την προστασία του περιβάλλοντος. Επίσης, η διαφθορά και η κερδοσκοπία στα τελωνεία της χώρας που αυξάνουν σημαντικά το κόστος εισαγωγής καυσίμων, το οποίο ακολούθως μεταφέρεται στα κρατικά έξοδα και επομένως επιβαρύνει τους καταναλωτές. Μια ακόμα περίπτωση αποτελεί η χειραγώγηση των ελεγκτικών μηχανισμών και η κατασπατάληση του δημοσίου χρήματος, σε συμβάσεις με ιδιωτικές κλινικές, υπερκοστολογήσεις φαρμάκων και δωροδοκίες προμηθευτών, με αποτέλεσμα την αναστολή δημιουργίας ενός εθνικού συστήματος υγείας (Leenders, 2012, σελ.18-21, 29-37, 42-51). Ενδεικτικό της ακαμψίας του λιβανικού κράτους στην διευθέτηση θεμάτων που αφορούν σε κοινωνικές παροχές προς το σύνολο του πληθυσμού είναι η περίπτωση του «Τουρκικού Νοσοκομείου Τραυμάτων και Αποκατάστασης²⁴», που είχε προσφερθεί στον Λίβανο ως δωρεά από την Τουρκία, και που επί έντεκα χρόνια παρέμενε κλειστό, λόγω πολιτικών αντιπαλοτήτων. Τέλος, δεν θα πρέπει να παραληφθεί και η περίπτωση της εταιρείας Solidere, του Ραφίκ Χαρίρι, μέσω της οποίας οργανώθηκε και πραγματοποιήθηκε το πρόγραμμα ανοικοδόμησης της Βηρυτού. Η εταιρεία κατηγορήθηκε ότι εκμεταλλεύτηκε τους ιδιοκτήτες ακινήτων και αγόρασε σε τιμές μικρότερες των αντικειμενικών αξιών ενώ, παράλληλα, καταπάτησε την ισχύουσα νομοθεσία για την ανέγερση ουρανοξυστών και μεγάλων οικοδομικών συγκροτημάτων (Bauman, 2016, σελ.62,69 J.Daher,2016, σελ.39).

Σε αυτό το νοσηρό πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον έρχεται να προστεθεί η ισχυροποίηση της Χεζμπολάχ, η οποία από το 2011 διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην πολιτική σκηνή του Λιβάνου²⁵, πολιτικός ρόλος που ενισχύεται από το στρατιωτικό της σκέλος καθώς και από το δικαίωμα αρνησικυρίας που απέκτησε με την Συμφωνία της Ντόχα (Azani, 2013β, σελ.2-3,5). Με δεδομένη την προαναφερθείσα κατάσταση δεν προκαλεί εντύπωση η στάση της οργάνωσης, όταν στις πρώτες αντιδράσεις του λιβανικού λαού, το 2011 που υποκινήθηκαν με πρωτοβουλία του Ναμπίχ Μπέρι, για αλλαγή του πολιτικού συστήματος, απαγόρευσε την συμμετοχή των μελών της. Η διαφύλαξη των κεκτημένων και της διατήρησης

---

²⁴ Το νοσοκομείο κατασκευάστηκε με τουρκική μέριμνα και χρηματοδότηση στην πόλη Σιδώνα, επί πρωθυπουργίας Ερντογάν, το 2010, στο πλαίσιο του δεύτερου πακέτου οικονομικής βοήθειας που προσφέρθηκε στην χώρα με την συνδρομή της Γαλλίας το 2007 (Paris II). Έκτοτε και ενώ ήταν πλήρως εξοπλισμένο και έτοιμο να προσφέρει ιατρικές υπηρεσίες, λόγω διαφωνιών μεταξύ του Υπουργείου Υγείας και της δημοτικής αρχής της πόλης, αναφορικά με το καθεστώς ιδιοκτησίας του νοσοκομείου, παρέμενε κλειστό. Μετά την έκρηξη που σημειώθηκε στο λιμάνι της Βηρυτού, η οποία προκάλεσε καταστροφές σε τέσσερα νοσοκομεία της πρωτεύουσας, αποφασίστηκε να τεθεί σε λειτουργία. ΤΙΚΑ, 2020, «*TIKA's Efforts to Open the Turkish Hospital in Lebanon Began*» https://www.tika.gov.tr/en/news/tikas_efforts_to_open_the_turkish_hospital_in_lebanon_began-59053 (πρόσβαση: 01/04/2022).

²⁵ Τον Ιούνιο του 2011, η Ιντερπόλ εξέδωσε διεθνές ένταλμα για την έκδοση τεσσάρων μελών της Χεζμπολάχ, που κατηγορούνταν για εμπλοκή στην δολοφονία Χαρίρι. Η οργάνωση κατόρθωσε να υπονομεύσει την κυβέρνηση Χαρίρι και στην θέση του να εκλεγεί ο Νατζίμπ Μικάτι, φιλικά κείμενος σε αυτή, αποφεύγοντας με τον τρόπο αυτό την έκδοση των κατηγορούμενων μελών της (Azani, 2013β, σελ.5).

του ελέγχου της εξουσίας αποτελεί για όλους -και γιατί όχι;- και για την ισλαμιστική παράταξη απόλυτη προτεραιότητα (J.Daher, 2016, σελ.48-49).

Η αντίδραση του λιβανικού λαού τον Αύγουστο 2015, όταν, μεσούσης της προεδρικής κρίσης, ξέσπασε νέα, με αφορμή την διαχείριση των σκουπιδιών, ήταν παραπάνω από αναμενόμενη. Οι διαδηλώσεις οργανώθηκαν ως απάντηση στην ανεπάρκεια της δημόσιας διοίκησης στην παροχή βασικών υπηρεσιών (ηλεκτροδότηση, υδροδότηση, πρόσβαση σε ΜΜΜ και δομές υγείας) και αποτύπωσαν την ευρύτατη δυσαρέσκεια²⁶ απέναντι στο δυσλειτουργικό κράτος, που δρα εις βάρος του κοινωνικού συνόλου. Δεν στάθηκαν όμως αρκετές ώστε να επιφέρουν την κινητοποίηση των κυβερνώντων για την ανάληψη δραστικών μέτρων (Arrjioual, 2016, σελ.1). Όσον αφορά την επιδείνωση της οικονομικής κρίσης του Λιβάνου δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί επίσης και η προσφυγική κρίση, που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η χώρα, με την εισροή πάνω από ένα εκατομμύριο Σύριων προσφύγων, εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου στην γείτονα, να προστίθενται στην ήδη προβληματική οικονομία. Το γεγονός αυτό, πέραν των οικονομικών δυσκολιών, δημιουργεί ακόμα περισσότερα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα στην χώρα, αφού, πλέον, τρεις στους δέκα κατοίκους του Λιβάνου είναι πρόσφυγες, σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα και διαβιούν υπό συνθήκες εξαθλίωσης²⁷ (Gade, 2016,σελ.2). Ο Λίβανος βρίσκεται πλέον οικονομικά και κοινωνικά στο ναδίρ.

2.3 Η νέα κρίση του Λιβάνου

Το οικονομικό μοντέλο «laissez faire» σε συνδυασμό με τις προαναφερθείσες παθογένειες του κοινοτισμού, βαθμιαία οδήγησαν στην μεγάλη οικονομική και πολιτική κρίση της χώρας. Η αντίστροφη μέτρηση ξεκινά τον Οκτώβριο του 2019, όταν άρχισε να διακρίνεται το οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό αδιέξοδο. Η πολιτική ελίτ του Λιβάνου, δεν ήταν διατεθειμένη να απωλέσει την προνομακή της θέση, προβάλλοντας ως δικαιολογία για την διατήρηση του κοινοτισμού, τις εσωτερικές ισορροπίες καθώς επίσης και την θρησκευτική και πολιτισμική ανομοιογένειά του. Όμως, η δεινή οικονομική κατάσταση, απαιτούσε την εξεύρεση

---

²⁶ Από το κίνημα «Βρωμάς» (μτφ. “You stink”), για την διαχείριση των απορριμμάτων, προέκυψε ο πολιτικός σχηματισμός «Βηρυτός, η πόλη μου» (μτφ. Beirut Madinati), μια κίνηση ανεξάρτητων ακαδημαϊκών και ακτιβιστών, που συμμετείχε μάλιστα και στις δημοτικές εκλογές το 2016, χωρίς ωστόσο να εκλέξει υποψήφιο. Παρά ταύτα υποδηλώνει την διάθεση του λιβανικού λαού για αλλαγή, ενότητα, χωρίς τους κοινοτικούς διαχωρισμούς και αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια απαγκίστρωσης από το υφιστάμενο πολιτικό πλαίσιο. Civil Society Knowledge Center, <https://civilsociety-centre.org/party/beirut-madinati> (πρόσβαση: 01/04/2022).

²⁷ UNCHR “UN: Syrian refugees in Lebanon struggle to survive amid worst socioeconomic crisis in decades”, 29/09/2021 <https://www.unhcr.org/news/press/2021/9/615430234/un-syrian-refugees-lebanon-struggle-survive-amid-worst-socioeconomic-crisis.html> (πρόσβαση: 03/04/2022)

μιας λύσης και την άμεση λήψη μέτρων. Το πρόγραμμα λιτότητας, που προτάθηκε, δεν περιείχε καμία πρόβλεψη για την εξάλειψη των ανισοτήτων αλλά, αντίθετα, έπληττε για μια ακόμη φορά τα πλέον αδύναμα, οικονομικά, στρώματα της λιβανικής κοινωνίας. Συγκεκριμένα, η δέσμη μέτρων περιλάμβανε περικοπές μισθών και συντάξεων, αυξήσεις φόρων στα εισαγόμενα προϊόντα, μείωση χρηματοδοτήσεων σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), οι οποίες στήριζαν τους οικονομικά ασθενέστερους και αύξηση των τελών κινητής τηλεφωνίας στην επικοινωνία μέσω διαδικτύου (Assouad, 2021, σελ.3).

Η αντίδραση του λιβανικού λαού ήταν άμεση. Χιλιάδες Λιβανέζοι ξεχύθηκαν στους δρόμους και διαδηλώσεις εκδηλώθηκαν άμεσα, όχι μόνο στην πρωτεύουσα αλλά και σε ολόκληρη την επικράτεια. Η επανάσταση του «What's app», όπως ονομάστηκε, ήταν μια πρόδηλη αμφισβήτηση του κοινοτισμού, ανεξαρτήτως πολιτικών και θρησκευτικών καταβολών των συμμετεχόντων (Dahrouge & Nammour & Loft, 2020, σελ.490). Επισήμανσης χρήζει το γεγονός ότι δεν υποκινήθηκε από συγκεκριμένους παράγοντες και η απουσία ηγεσίας στην διοργάνωση των κινητοποιήσεων, αποτελεί και την ιδιαιτερότητά της (US - Lebanon Experts group, 2020, σελ.14). Αντιθέτως, ήταν μια αυθόρμητη εκδήλωση αγανάκτησης απέναντι σε ένα διεφθαρμένο καθεστώς, με κεντρικό σύνθημα την ενότητα του λιβανικού λαού και την απόρριψη του κοινοτισμού (Κεφαλά, 2021, σελ.208).

Όσον αφορά την συμμετοχή στην επανάσταση του «What's app», σύμφωνα με έρευνες, η συντριπτική πλειοψηφία του κόσμου ήταν νέοι, χαμηλών εισοδηματικών κριτηρίων και μέσου μορφωτικού επιπέδου, ενώ παράλληλα ηχηρή ήταν και η παρουσία γυναικών. Η νέα γενιά βρίσκεται αντιμέτωπη με πρόβλημα της ανεργίας, την αβεβαιότητα για το μέλλον και εγκλωβισμένη ανάμεσα σε ταξικούς και θρησκευτικούς διαχωρισμούς (Khater & Majed, 2019, σελ.12,18; Dahrouge et al., 2020,σελ.510). Χαρακτηριστικό αυτής της κατάστασης είναι το γεγονός ότι στον Λίβανο, μόλις το 10% του πληθυσμού απολαμβάνει και διαχειρίζεται το 70% του δημόσιου χρήματος, με την χώρα να συγκαταλέγεται, μαζί με την Νότιο Αφρική και την Βραζιλία, μεταξύ εκείνων με τις μεγαλύτερες οικονομικές ανισότητες παγκοσμίως (Assouad, 2021, σελ.1,4).

Η κυβέρνηση Σαάντ Χαρίρι, εν μέσω της κλιμάκωσης των κινητοποιήσεων, αναγκάστηκε να αποσύρει το πακέτο μέτρων που προκάλεσε τόσες αντιδράσεις και να ανακοινώσει νέο, που μεταξύ άλλων περιλάμβανε περικοπές των απολαβών των πολιτικών, την ενίσχυση των τραπεζών και ρυθμίσεις για την στήριξη των οικονομικά ασθενέστερων²⁸. Η κίνηση

---

²⁸ “Lebanon protests: All the latest updates: PM Hariri announces reforms that include cutting salaries of politicians by half” Aljazeera, 21/10/2019 <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/21/lebanon-protests-all-the-latest-updates/> (πρόσβαση:08/04/2022)

αυτή δεν κατεύνασε την οργή των διαδηλωτών και η κυβέρνηση αναγκάστηκε να παραιτηθεί στις 29 Οκτωβρίου²⁹. Με την έναρξη της πανδημίας COVID-19, όμως, ο αριθμός των διαδηλώσεων υποχώρησε σημαντικά λόγω των περιοριστικών μέτρων που ελήφθησαν για την αποτροπή μετάδοσης του ιού (Abla,2021, σελ.17).

Σύμφωνα με το «Παγκόσμιο Πρόγραμμα Σίτισης», λόγω των μέτρων κατά της πανδημίας ένας στους τρεις Λιβανέζους πολίτες οδηγήθηκε στην ανεργία, ενώ οι Σύριοι και οι Παλαιστίνιοι πρόσφυγες στον Λίβανο αντιμετωπίζουν σημαντικό επισιτιστικό πρόβλημα (World Food Programme, Ιούνιος 2020, σελ.2). Η παραπαίουσα οικονομία της χώρας έλαβε την χαριστική βολή με την φονική έκρηξη που σημειώθηκε στο λιμάνι της Βηρυτού στις 4 Αυγούστου 2020, η οποία ισοπέδωσε ένα μεγάλο τμήμα της πόλης και άφησε, εκτός από νεκρούς και τραυματίες, 300.000 άστεγους. Λίγες μέρες αργότερα η κυβέρνηση Ντιάμπ, αναγκάστηκε να παραιτηθεί, υπό το βάρος των νέων διαδηλώσεων που επέρριπταν ευθύνες για την καταστροφή της πόλης στην κρατική κακοδιαχείριση και αμέλεια (Abla, 2021, σελ.9).

Ο Γάλλος Πρόεδρος, Εμμανουέλ Μακρόν, επισκέφθηκε άμεσα την Βηρυτό, ως ένδειξη συμπαράστασης προς τον άλλοτε υπό γαλλική Εντολή Λίβανο, με την υπόσχεση παροχής βοήθειας, υπό την προϋπόθεση ότι θα υπάρξει ευρεία συναίνεση και συνεργασία μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων της χώρας για την δημιουργία μιας νέας κυβέρνησης, που θα αναλάβει να φέρει εις πέρας το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα για την εξυγίανση του πολιτικού συστήματος³⁰. Η κίνηση του Προέδρου Μακρόν, σε γενικές γραμμές, χαιρέτιστηκε από τους Ευρωπαίους εταίρους. Στον αντίποδα αυτής της προσπάθειας βρέθηκαν οι ΗΠΑ, οι οποίες, αν και ανοιχτά δήλωσαν την στήριξή τους στην γαλλική πρωτοβουλία, ωστόσο υπονόμισαν την όλη διαδικασία, επιβάλλοντας κυρώσεις σε Λιβανέζους αξιωματούχους³¹ και εταιρείες που συνεργάστηκαν με την Χεζμπολάχ, επειδή δεν επιθυμούν οποιαδήποτε συμμετοχή της οργάνωσης στην διαδικασία ανασυγκρότησης του λιβανικού κράτους. Η κίνηση αυτή προκάλεσε

---

²⁹ “Lebanon Prime Minister Saad Hariri resigns after mass protests. PM heading to presidential palace to tender gov’t resignation amid mass protests demanding departure of ruling elite”, Aljazeera, 29/10/2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/29/lebanon-prime-minister-saad-hariri-resigns-after-mass-protests> (πρόσβαση:08/04/2022)

³⁰ Υπογραμμίζεται ότι από το 2017, με την διοργάνωση του συνεδρίου CEDRE (Conférence économique pour le développement, par les réformes et avec les entreprises), είχε δρομολογηθεί μια προσπάθεια για την ανάκαμψη της λιβανικής οικονομίας, η οποία ωστόσο δεν ευοδώθηκε. Η κωλυσιεργία των λιβανικών αρχών στις απαιτούμενες θεσμικές αναπροσαρμογές αποτέλεσε ανάχωμα και οι δωρητές αποφάσισαν να περιοριστούν στην αποστολή -μόνο- ανθρωπιστικής βοήθειας, καθώς οποιαδήποτε άλλη παροχή δεν θα επέφερε θετικό αποτέλεσμα, δεδομένης της υφιστάμενης διαφθοράς. Σφοδρή κριτική δέχθηκε το CEDRE από τον λιβανικό λαό, που εξέλαβε την κίνηση αυτή ως αρωγή στην ενίσχυση του καθεστώτος (International Crisis Group, Οκτώβριος 2020,σελ.2-5).

³¹ Humeyra Pamuk, Daphne Psaledakis “U.S. blacklists ex-Lebanese ministers over Hezbollah ties, vows more action”, Reuters, 15/09/2020, <https://www.reuters.com/article/lebanon-crisis-usa-sanctions-int-idUSKBN25Z2UB> (πρόσβαση: 09/04/2022).

την αντίδραση της Χεζμπολάχ, η οποία με την σειρά της έφερε προσκόμματα και το όλο εγχείρημα απέτυχε (International Crisis Group, Οκτώβριος 2020,σελ.6-10).

Την αδυναμία της Δύσης να συνεργαστεί στο ζήτημα του Λιβάνου, έρχεται να καρπωθεί η Τουρκία, η οποία, με απώτερο σκοπό την προώθηση του νέο-οθωμανισμού, εμφανίζεται διατεθειμένη να παράσχει οικονομική στήριξη στον Λίβανο. Ο Τούρκος Πρόεδρος, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, δήλωσε, σε κοινή συνέντευξη τύπου με τον Λιβανέζο Πρωθυπουργό, Νατζίμπ Μικάτι, στην Άγκυρα την 1^η Φεβρουαρίου 2022, ότι η χώρα του δύναται να αναλάβει την ανοικοδόμηση του λιμένα της Βηρυτού. Παράλληλα, η διευρυνόμενη συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών διαφαίνεται και στις εμπορικές συναλλαγές, οι οποίες κατά το έτος 2021, παρουσίασαν αύξηση κατά 80%³². Τον Ιούνιο του 2021, η τουρκική εταιρεία “KARPOWERSHIP” ανακοίνωσε την επαναλειτουργία των δύο πλωτών σταθμών παραγωγής ενέργειας, που είχε διακόψει λίγους μήνες νωρίτερα, λόγω καθυστερούμενων οφειλών από την πλευράς του λιβανικού κράτους, σε ένδειξη καλής θέλησης, παρέχοντας με τον τρόπο αυτό σημαντική βοήθεια στην χώρα που βρίσκεται αντιμέτωπη με σοβαρό ενεργειακό έλλειμμα³³.

Στην αναφορά της Παγκόσμιας Τράπεζας για τον Λίβανο, το 2021, σημειώνεται ότι η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα κατατάσσεται στις τρεις χειρότερες κρίσεις που έχουν καταγραφεί παγκοσμίως, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως σήμερα. Η δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας αποτυπώνεται στην φθίνουσα πορεία που διαγράφει το ΑΕΠ, το οποίο μέσα σε δύο μόλις χρόνια (2018-2020) εμφανίζει μείωση 40%. Την ίδια εικόνα παρουσιάζει και η κοινωνία με πάνω από το ήμισυ του πληθυσμού να ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας, ενώ η ανεργία έχει πλέον εκτοξευθεί στο 40%. Τα συναλλαγματικά αποθέματα εξαντλούνται, γεγονός που επηρεάζει τις εισαγωγές, και προκαλεί ελλείψεις στην αγορά, ενώ παράλληλα το κράτος να αδυνατεί να προσφέρει ακόμα και τις βασικές δημόσιες παροχές³⁴ (World Bank Group, 2021,σελ.11-13).

---

³² Daily Sabah, “Turkey ready to undertake reconstruction of Beirut port”, 02/02/2022 <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkey-ready-to-undertake-reconstruction-of-beirut-port> (πρόσβαση:09/04/2022)

³³ Ghada Alsharif, “Turkish firm Karpowership says it will resume providing electricity to Lebanon ‘out of goodwill’”, L’Orient Today, 28/06/2021 <https://today.lorientlejour.com/article/1266782/turkish-firm-karpowership-says-its-two-offshore-power-barges-will-resume-providing-electricity-to-lebanon-starting-today-reuters-reports.html> (πρόσβαση:09/04/2022)

³⁴ Λόγω της οικονομικής δυσπραγίας, οι δημόσιες υπηρεσίες ύδρευσης και ηλεκτρισμού αντιμετωπίζουν δυσκολία στην κάλυψη των κοινωνικών αναγκών. Η λιβανική εταιρεία ηλεκτρισμού, προκειμένου να αντιμετωπίσει το πρόβλημα ρευστότητας, προβαίνει σε συνεχείς διακοπές ρεύματος. Παρεμφερή προβλήματα παρουσιάζονται και στην ύδρευση, με τις ελλείψεις να καλύπτονται από εμφιαλωμένο νερό και υδροφόρες, που αφενός ανεβάζουν αισθητά το κόστος για τον μέσο πολίτη, ενώ εγκυμονούν κινδύνους για την δημόσια υγεία (World Bank Group, 2021,σελ.13).

Παρά τις όποιες προσπάθειες, το υφιστάμενο πολιτικό σύστημα δεν δύναται να ανταποκριθεί στην διαχείριση της οικονομικής κρίσης. Τον Μάρτιο του 2020, με διάγγελμα του τότε Πρωθυπουργού, Χασάν Ντιάμπ, ο Λίβανος, για πρώτη φορά στην Ιστορία του δήλωσε αδυναμία αποπληρωμής του χρέους του³⁵ και η προσφυγή στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έμοιαζε να είναι ζήτημα χρόνου. Την 7^η Απριλίου 2022, ανακοινώθηκε επισήμως η επίτευξη 46μηνης Συμφωνίας μεταξύ Λιβάνου και Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), για την παροχή ενός πακέτου οικονομικής βοήθειας, ύψους 3 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Σύμφωνα με την ανακοίνωση, το πρόγραμμα θα παράσχει την απαιτούμενη στήριξη στο Λίβανο με σκοπό «την αποκατάσταση της ανάπτυξης και της οικονομικής βιωσιμότητας, την ενίσχυση της διακυβέρνησης και της διαφάνειας και την αύξηση των κοινωνικών δαπανών και των δαπανών για την ανασυγκρότηση³⁶».

Ωστόσο, η υφιστάμενη οικονομικοπολιτική κρίση ενδέχεται να επιδεινωθεί έτι περαιτέρω, λόγω της ρωσο-ουκρανικής κρίσης³⁷ και των επιπτώσεών της, ιδίως όσον αφορά την επισιτιστική ασφάλεια, τις εισαγωγές τροφίμων και την έλλειψη καυσίμων. Οι πολεμικές συγκρούσεις στην Ουκρανία αναμένεται να επιφέρουν μεγάλη αύξηση τιμών στα σιτηρά και η καταστροφή των σιλό³⁸ στην Βηρυτό, μετά την έκρηξη, προσθέτει στο κόστος και το πρόβλημα της αποθήκευσής τους. Επίσης, εξαιρετικά κρίσιμη παραμένει η κατάσταση ασφαλείας στο εσωτερικό της χώρας. Τα σώματα ασφαλείας βρίσκονται αντιμέτωπα με συνεχείς ενδοκοινοτικές και διακοινοτικές συγκρούσεις, με την καταπολέμηση της τζιχαντιστικής απειλής, κυρίως στο βόρειο τμήμα της χώρας, αλλά και την έξαρση του λαθρεμπορίου, που έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις. Επομένως, οι πολλαπλές προκλήσεις στις οποίες καλούνται να ανταποκριθούν και η αδυναμία οικονομικής ενίσχυσής τους, εντείνουν το κενό ασφαλείας στην χώρα και εγείρουν φόβους για προσπάθεια κάλυψής του από τοπικές πολιτοφυλακές (International Crisis Group, Οκτώβριος 2021, σελ.11-12, 23-24).

---

³⁵ Azhari T. «Lebanon will default on its debt for the first time ever», 07 Mar 2020, Aljazeera <https://www.aljazeera.com/economy/2020/3/7/lebanon-will-default-on-its-debt-for-the-first-time-ever> (πρόσβαση: 09/04/2022).

³⁶ International Monetary Fund, «IMF Reaches Staff-Level Agreement on Economic Policies with Lebanon for a Four-Year Extended Fund Facility», 07/04/2022, Press release no. 22/108 <https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/04/07/pr22108-imf-reaches-agreement-on-economic-policies-with-lebanon-for-a-four-year-fund-facility> (πρόσβαση: 09/04/2022).

³⁷ Gibon C., «Lebanon: Ukraine war pushes country deeper into crisis as global wheat and fuel prices soar», The Middle East Eye, 03/04/2022, <https://www.middleeasteye.net/news/lebanon-russia-ukraine-war-aggravates-crisis-prices-shortages-rise> (πρόσβαση 05/05/2022).

³⁸ Boyle M.& Harrison M. «Lebanon cabinet approves demolition of Beirut silos damaged in port blast», 14/04/2022, Reuters, <https://www.reuters.com/world/middle-east/lebanon-cabinet-approves-demolition-beirut-silos-damaged-port-blast-2022-04-14/>, (πρόσβαση 05/05/2022).

Με δεδομένα τα ανωτέρω, παραμένει ορατός ο κίνδυνος ενός νέου εμφυλίου πολέμου στον Λίβανο. Με την συριακή κρίση εν εξελίξει, η ανάγκη περιορισμού της κρίσης του Λιβάνου καθίσταται παραπάνω από επιτακτική, με τον κίνδυνο επέκτασής της εκτός των λιβανικών συνόρων να είναι ορατός (International Crisis Group, Οκτώβριος 2021, σελ.28). Επιπλέον, η αξιοποίηση της από περιφερειακούς δρώντες, όπως η Τουρκία και το Ιράν, προς εξυπηρέτηση των γεωπολιτικών τους συμφερόντων, απειλούν με ανατροπή τις ισορροπίες του υποσυστήματος της Μέσης Ανατολής. Τέλος, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί, επίσης, και το ενδεχόμενο πρόκλησης ενός νέου μεταναστευτικού κύματος προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως προς την Κύπρο, λόγω της εγγύτητας της με τον Λίβανο. Ένα τέτοιο ζήτημα αναμφίβολα θα προκαλέσει τριγμούς στην ευρωπαϊκό οικοδόμημα, λαμβάνοντας υπόψιν τα προβλήματα που έφερε στο πρόσφατο παρελθόν η διαχείριση της συριακής και λιβυκής προσφυγικής κρίσης.

Υπό αυτό το πρίσμα, και τις εύλογες ανησυχίες της διεθνούς κοινότητας, θα πρέπει να ερμηνευθεί η επέμβαση του ΔΝΤ. Εντούτοις, προαπαιτούμενο για την χρηματοδότηση θεωρείται το ζήτημα των μεταρρυθμίσεων και η αντιμετώπιση της διαφθοράς, προκειμένου να αποκατασταθεί η αξιοπιστία του Λιβάνου στις διεθνείς αγορές, ώστε να εισρεύσει χρηματική βοήθεια και να γίνουν επενδύσεις στην χώρα. Ταυτόχρονα, η επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων για την προώθηση των απαιτούμενων αλλαγών είναι εξαιρετικά δύσκολη, λόγω του κοινοτισμού και δεδομένης, φυσικά, της απροθυμίας της κυρίαρχης πολιτικής ελίτ να χάσει τον έλεγχο της χώρας. Πέραν όλων αυτών, παραμένει ανοικτό και το ζήτημα της πολιτικής επιβίωσης της Χεζμπολάχ, η οποία, σε περίπτωση αλλαγής του πολιτικού συστήματος του Λιβάνου χάνει τον λόγο ύπαρξής της. Ως εκ τούτου, θα αντιδράσει όπως, βεβαίως, και οι άλλες κοινότητες, πράγμα που σημαίνει ότι ο Λίβανος θα παραμείνει εγκλωβισμένος, τουλάχιστον στο ορατό μέλλον.

Μολαταύτα, αφού δεν είναι επιθυμητή η περαιτέρω αποσταθεροποίηση του Λιβάνου και δεν διαφαίνονται σοβαρές πιθανότητες οικονομικής ανάκαμψης, η αδιέξοδη οικονομική κατάσταση της χώρας δεν αφήνει περιθώρια για επιλογές. Με αυτά τα δεδομένα, ίσως θα μπορούσε να επιτευχθεί ένας συμβιβασμός αλλά αυτό δεν είναι αρκετό. Πράγματι, το ευνοϊκότερο σενάριο είναι να πραγματοποιηθούν ορισμένες επιδερμικές τροποποιήσεις σε κρατικούς θεσμούς, που θα επιφέρουν επιφανειακή βελτίωση, προκειμένου να κατευναστούν οι κοινωνικές αντιδράσεις και να προχωρήσει η χρηματοδότηση από το ΔΝΤ. Μένει να διαπιστωθεί, στο προσεχές μέλλον, εάν το όλο εγχείρημα θα στεφθεί με επιτυχία δίνοντας συγχρόνως στο λιβανικό καθεστώς μια επιπλέον παράταση ζωής.

Κεφάλαιο 3: Κοινοτισμός και περιφερειακές αντιπαλότητες

3.1 Η Συρία

Η δημιουργία του Λιβάνου επέφερε ισχυρό πλήγμα στον συριακό εθνικισμό και την ιδέα της «Μεγάλης Συρίας», που ήταν, άλλωστε, και ένα από τα ζητούμενα της Εντολοδόχου Γαλλίας. Με την ανεξαρτησία της Συρίας, το 1946, γεννήθηκαν και πάλι ελπίδες για ένωση με την χώρα των Κέδρων, οι οποίες, όμως, σύντομα εξανεμίστηκαν τόσο εξ αιτίας του χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος όσο και εξ αιτίας των περιφερειακών εξελίξεων. Ωστόσο, η Συρία συνέχισε να διεκδικεί -σε πολιτικό πλέον επίπεδο- τον έλεγχο του Λιβάνου, καθώς, πέραν των ιστορικών δεσμών μεταξύ των δύο κρατών, διατηρούσε οικονομικά, όσο και γεωστρατηγικά ερείσματα στην χώρα, η οποία αποτελούσε το μαλακό υπογάστριό της, στην διένεξή της με το Ισραήλ (Κεφαλά, 2021, σελ.191, 240-241). Ειδικά μετά τον Πόλεμο Γιόμ Κιπούρ, το 1973, οπότε αφενός μεν δεν κατόρθωσε να ανακαταλάβει τα Υψώματα του Γκολάν, αφετέρου απώλεσε την συμμαχία της Αιγύπτου στο μέτωπο εναντίον του Ισραήλ, μετά την υπογραφή της μεταξύ τους ειρηνευτικής συμφωνίας, ο έλεγχος του Λιβάνου θα της προσέδιδε το στρατηγικό βάθος που της υπολειπόταν (Σαρλής, 2019α, σελ.29).

Ο εμφύλιος πόλεμος του Λιβάνου, προκάλεσε έντονη ανησυχία στην Συρία, καθώς έθετε ζητήματα ασφαλείας και για την ίδια, εξαιτίας των προβλημάτων, που αντιμετώπιζε στο εσωτερικό της. Για τον λόγο αυτό, ο Σύριος Πρόεδρος, Χάφεζ αλ Άσαντ, τον Ιανουάριο 1976, προσπάθησε να συμφιλιώσει τα αντιμαχόμενα μέρη, προσπάθεια η οποία, όμως, απέβη άκαρπη. Καθώς, το ζήτημα της διατήρησης της εδαφικής ακεραιότητας του Λιβάνου, ήταν για την Συρία υψίστης σημασίας³⁹, η Δαμασκός αποφασίζει να επέμβει στρατιωτικά στον Λίβανο, τον Ιούνιο 1976. Η απόφασή της αυτή νομιμοποιείται από την Σύνοδο του Καΐρου, στο πλαίσιο της οποίας αποφασίζεται η δημιουργία της λεγόμενης Αραβικής Δύναμης Αποτροπής, που αποτελείται πρωτίστως από συριακές δυνάμεις στις οποίες προστίθενται και, μάλλον συμβολικά, δυνάμεις άλλων αραβικών κρατών, όπως της Αιγύπτου. Κατόπιν αυτού, η Συρία αποκτά τον έλεγχο του βόρειου τμήματος του Λιβάνου, ενώ πολύ σύντομα η Αραβική Δύναμη Αποτροπής αποσυντίθεται και η Συρία γίνεται επικυρίαρχη δύναμη στον Λίβανο (Σαρλής, 2019α, σελ.32-39).

---

³⁹ Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Σύριου Προέδρου τρία ήταν τα σενάρια, ανάλογα με την έκβαση του πολέμου: Εάν υπερίσχυαν οι Μαρωνίτες, η Συρία θα έχανε ολοκληρωτικά τον έλεγχο της περιοχής και το Ισραήλ θα κέρδιζε, με τον τρόπο αυτό, έναν σύμμαχο. Στην αντίθετη περίπτωση, υπήρχε σοβαρό ενδεχόμενο επέμβασης του Ισραήλ, προς υπεράσπισή της μαρωνίτικης κοινότητας. Τέλος, με ένα αμφίρροπο αποτέλεσμα, ελλόχευε ο κίνδυνος της διάσπασης του Λιβάνου σε μικρότερα κρατίδια, με το Ισραήλ να παίρνει υπό την σκέπη του το χριστιανικό κρατίδιο (Σαρλής, 2019α, σελ.35)

Η ισραηλινή εισβολή στο νότιο Λίβανο το 1982, οξύνει την αντιπαράθεση Συρίας- Ισραήλ και μετατρέπει την χώρα των Κέδρων σε επίκεντρο της αραβοϊσραηλινής σύγκρουσης (Κεφαλά, 2021, σελ.191). Παράλληλα, κομβικής σημασίας θεωρείται και η ίδρυση της σιιτικής Χεζμπολάχ, επακόλουθο της ριζοσπαστικοποίησης των Σιτών, η οποία εντάσσει και το Ιράν, στους ενδιαφερόμενους, για τον έλεγχο του Λιβάνου, περιφερειακούς δρώντες. Το 1979, με την άνοδο του Αγιατολάχ Χομείνι και την μεταστροφή της εξωτερικής πολιτικής της Τεχεράνης για την προώθηση του ιρανικού επαναστατικού μοντέλου, η Συρία βρήκε τον σύμμαχο που χρειαζόταν, για την ισχυροποίηση της θέσης της και ο Λίβανος αποτέλεσε πεδίο σύγκλισης των συμφερόντων Συρίας - Ιράν. (Σαρλής, 2019α σελ.19,49). Για την Συρία, συνεπώς, η στήριξη της Χεζμπολάχ εξυπηρετούσε τους στόχους της με διττό τρόπο: αφενός ενίσχυσε την συμμαχία της με το Ιράν⁴⁰, αφετέρου τροφοδοτούσε την διαμάχη της με το Ισραήλ (Norton, 2007α, σελ.35).

Μεταξύ των όρων της Συμφωνίας της Τάεφ⁴¹, που σηματοδότησε την λήξη του λιβανικού εμφυλίου πολέμου, περιλαμβανόταν η παραμονή των συριακών στρατευμάτων στον Λίβανο, στον ρόλο του εγγυητή για την διατήρηση της τάξης και της επιτυχίας της ειρηνευτικής συμφωνίας⁴² (Leenders, 2012, σελ.131). Έτσι, στην εσωτερική πολιτική ζωή του Λιβάνου η Συρία ανέλαβε τον ρόλο του διαμεσολαβητή ανάμεσα στις κοινότητες, οι οποίες επεδίωκαν να κερδίσουν την εύνοιά της, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις πολιτικές τους σκοπιμότητες⁴³. Ως μια συνολική αποτίμηση της παρουσίας της στον Λίβανο, προκύπτει ότι η Συρία δεν κατόρθωσε να διαχειριστεί τις διακοινοτικές συγκρούσεις ή να επιφέρει βελτιώσεις στο πολιτικό σύστημα

---

⁴⁰ Ωστόσο επισημαίνεται ότι, προτεραιότητα της Συρίας ήταν η διασφάλιση της διατήρησης του ελέγχου στον Λίβανο και υπό το πρίσμα αυτό παρείχε την στήριξή της στην Χεζμπολάχ. Η στάση της Συρίας απέναντι στην Χεζμπολάχ δεν ήταν πάντοτε σταθερή, καθώς ενάλλασε την υποστήριξη της και προς την έτερη σιιτική Αμαλ, προς αποφυγήν της πλήρους επικράτησης στον Λίβανο είτε της μια είτε της άλλης οργάνωσης. Παρόμοια τακτική χρησιμοποίησε απέναντι και στα υπόλοιπα εμπλεκόμενα στον εμφύλιο πόλεμο μέλη. Γενικά, όμως, στο πλαίσιο της συμμαχίας της με το Ιράν, η Συρία διευκόλυνε την τροφοδότηση της Χεζμπολάχ επιτρέποντας την μεταφορά πολεμικού εξοπλισμού από τα εδάφη της προς τον Λίβανο (Κεφαλά, 2021, σελ.193 ` Norton, 2007α, σελ.35, 200).

⁴¹Συγκεκριμένα, η Συμφωνία της Τάεφ, προέβλεπε ότι οι συριακές δυνάμεις θα βοηθούσαν στην αποκατάσταση της τάξης στην χώρα και την εύρυθμη λειτουργία του λιβανικού κράτους, προκειμένου να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες για την εκλογή Προέδρου, τον σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας και των απαιτούμενων συνταγματικών μεταρρυθμίσεων. Εντούτοις, δεν καθιστούσε σαφή τον βαθμό επέμβασης τους στα εσωτερικά ζητήματα, ούτε διευκρίνιζε την διαδικασία αποχώρησής τους, επισημαίνοντας μόνο ότι αυτή θα επέλθει μετά την συνεννόηση μεταξύ των κυβερνήσεων των δύο χωρών. Η αναφορά δε στις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις άφηνε περιθώρια επέκτασης του προβλεπόμενου χρονοδιαγράμματος των δύο ετών, γεγονός που εκμεταλλεύτηκε η Συρία για την παραμονή της και την προώθηση των συμφερόντων της (Leenders, 2012, σελ.131).

⁴² Στην πραγματικότητα, η απόφαση αυτή, που αποτελεί υλοποίηση των στόχων της Συρίας, επήλθε με την υποστήριξη των ΗΠΑ, ως ανταμοιβή για την συμμετοχή της, στο πλευρό των δυτικών συμμάχων, στον Πρώτο Πόλεμο του Κόλπου, το 1990, για την απελευθέρωση του Κουβέιτ από το Ιράκ (Nizameddin, 2006, σελ. 95).

⁴³ Η Συρία εκμεταλλεύτηκε πλήρως τον κατακερματισμό της πολιτικής ελίτ του Λιβάνου, τροφοδοτώντας τις μεταξύ τους αντιπαλοότητες, έτσι ώστε η παρουσία της στην χώρα να παραμείνει απαραίτητη για την διασφάλιση της ειρήνης. Ταυτόχρονα, προωθούσε επιλεκτικά τους φιλικά σε αυτήν κείμενους πολιτικούς, με σκοπό την εδραίωση των συριακών συμφερόντων (Leenders 155,157).

και την ανοικοδόμηση των θεσμών. Από την άλλη κρίνεται εξαιρετικά αμφίβολο εάν αυτό υπήρξε από την δική της πλευρά το ζητούμενο. Διασφάλισε, όμως, τα δικά της συμφέροντα αποκομίζοντας σημαντικά οικονομικά οφέλη⁴⁴ (Leenders, 2012, σελ.142, 154-155). Όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική, με την στρατιωτική της παρουσία στον Λίβανο, η Συρία επεδίωκε να αποτελέσει το αντίπαλο δέος του Ισραήλ και να φανεί, στα μάτια του αραβικού κόσμου, πως διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο στην αραβοϊσραηλινή σύγκρουση⁴⁵ (Khalidi, 1985, σελ.507).

Από τις αρχές της νέας χιλιετίας, η Δαμασκός ακολουθούσε μια πολιτική που ερχόταν σε αντιπαράθεση με τις αξιώσεις της Δύσης⁴⁶ στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Αφορμή δοθείσης, με την προκλητική ανάμειξη της Συρίας στην παράταση της θητείας του Λιβανέζου Προέδρου, Εμίλ Λαχούντ, το 2004 -για τρία επιπλέον έτη και κατά παράβαση του λιβανικού Συντάγματος- γεγονός που προκάλεσε την παραίτηση του φιλοδυτικού, πολιτικού του αντιπάλου και Πρωθυπουργού, Ραφίκ Χαρίρι, και, ταυτοχρόνως, την δυσαρέσκεια του λαού, η διεθνής κοινότητα εξάντλησε την ανοχή της απέναντι στην συριακή αδιαλλαξία. Έτσι, στις 2 Σεπτεμβρίου του 2004, με το Ψήφισμα 1559 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ζητήθηκε η αποχώρηση των συριακών στρατευμάτων από τον Λίβανο. Την απόφαση θα αναγκαστεί να υλοποιήσει το 2005, υπό το βάρος των κατηγοριών για εμπλοκή της στην δολοφονία του Ραφίκ Χαρίρι, και των διαδηλώσεων του λιβανικού λαού που επακολούθησαν. (Bayeh, 2017, σελ. 187-191).

Την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» που χρησιμοποίησε η Γαλλία στον Λίβανο συνέχισε και η Συρία ως επικυρίαρχη –υπό την ανοχή της διεθνούς κοινότητας- δύναμη, επί 29 συναπτά έτη, εκμεταλλευόμενη τις διακοινοτικές αντιπαλότητες για την υλοποίηση των αξιώσεών της. Από το 2011, αντιμέτωπη πλέον με τον δικό της εμφύλιο, αναγκάζεται να εγκαταλείψει τον

---

⁴⁴ Το πλεονάζων εργατικό δυναμικό της Συρίας απασχολήθηκε στον Λίβανο, χάριν του προγράμματος ανοικοδόμησης, για την αποκατάσταση των υποδομών που είχαν πληγεί κατά την διάρκεια του εμφυλίου. Επιπλέον, η Συρία αποκόμισε σημαντικά έσοδα από τις εξαγωγές γεωργικών προϊόντων στον Λίβανο, τα όποια, λόγω της υφιστάμενης διαφθοράς των θεσμών στην γείτονα χώρα, εισέρχονταν υπό παράνομες συνθήκες και δεν υπόκεινταν σε τελωνειακούς δασμούς και φορολογήσεις. Σημειώνεται ότι, καθ' όλη την διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η Συρία απολάμβανε τον επικερδή έλεγχο του Λιβάνου καθώς και την παράνομη εισαγωγή ιρακινού πετρελαίου με τεράστια οικονομικά οφέλη. Σε γενικές γραμμές από τις οικονομικές συναλλαγές μεταξύ των δύο χωρών, το κέρδος για την συριακή οικονομία ήταν σαφώς μεγαλύτερο από ότι για τον Λίβανο (Bayeh, 2017, σελ.189· Leenders σελ.156).

⁴⁵ Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι δεν σημειώθηκαν ανοιχτές συγκρούσεις μεταξύ συριακών και ισραηλινών στρατευμάτων. Οι συριακές δυνάμεις ενεπλάκησαν σε ορισμένες περιπτώσεις και πολύ περιορισμένα, σε συγκρούσεις των μαχητών της ΟΑΠ με τον ισραηλινό στρατό (βλέπε Khalidi, 1985, σελ.508).

⁴⁶ Μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 στις ΗΠΑ, η Συρία εντάσσεται στον «Άξονα του Κακού» εξαιτίας της άρνησής της να συνασπιστεί με την διεθνή κοινότητα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά της και η συνεργασία της με το Ιράν και την Βόρειο Κορέα, ερχόταν πλέον σε πλήρη αντίθεση με τις θέσεις των ΗΠΑ και των δυτικών συμμάχων. Η άρνησή της να παράσχει την συνδρομή που της ζητήθηκε από τις ΗΠΑ στον Δεύτερο Πόλεμο του Κόλπου, το 2003, θα της στοιχίσει την παρουσία της στον Λίβανο. (Bayeh, 187- 189)

ηγεμονικό της ρόλο στην χώρα των Κέδρων, με την δεύτερη να επωμίζεται –στα πρόθυρα της οικονομικής της κατάρρευσης- την διαχείριση ενάμιση εκατομμυρίου Σύριων προσφύγων. Επισημαίνεται ωστόσο ότι ο άξονας Ιράν-Συρίας-Χεζμπολάχ δεν έχει διαρρηχθεί, καθώς και οι δύο σύμμαχοί της εξακολουθούν να παρέχουν την στήριξή τους προς το καθεστώς Άσαντ.

3.2 Το Ισραήλ

Η ισορροπία του κοινοτικού συστήματος του Λιβάνου, δεδομένης της πολιτικής υπεροχής των Μαρωνιτών έναντι των μουσουλμανικών κοινοτήτων, ήταν ιδιαίτερα εύθραυστη και δύσκολο να διατηρηθεί με τις συνεχείς αναταραχές και τις ανατροπές που πραγματοποιήθηκαν στον αραβικό κόσμο, ειδικά μετά το τέλος της αποικιοκρατικής περιόδου. Χωρίς την προστασία της Γαλλίας, οι Μαρωνίτες βρέθηκαν αντιμέτωποι με τον αυξανόμενο αραβικό εθνικισμό και η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, το 1948, συνετέλεσε στην περαιτέρω πόλωση μεταξύ χριστιανικών και μουσουλμανικών κοινοτήτων της χώρας (Bayeh, 2017, σελ.96-97,114-115). Η γειτνίασή με το Ισραήλ και τα παλαιστινιακά εδάφη και η κατακερματισμένη, λόγω του κοινοτισμού, λιβανική κοινωνία καθιστούσε, φύσει και θέσει, αδύνατη την ουδετερότητα του Λιβάνου στην αραβοϊσραηλινή σύγκρουση. Την κατάσταση περιέπλεξε περαιτέρω η Συμφωνία του Καΐρου⁴⁷, το 1969, την οποία ο Λίβανος υπέγραψε υπό την πίεση του Αραβικού Συνδέσμου και νομιμοποιούσε την παρουσία Παλαιστινίων προσφύγων στα εδάφη του αλλά και η εκδίωξη των μαχητών της ΟΑΠ, από την Ιορδανία, το 1970, μετά τα γεγονότα του «Μαύρου Σεπτέμβρη». Επομένως, μοναδική διέξοδος για τους Παλαιστίνιους, αποτέλεσε ο-αμφιταλαντευόμενος απέναντι στον αγώνα τους- Λίβανος, του οποίου οι κρατικές αρχές αδυνατούσαν να αντιδράσουν συλλογικά για την διαχείριση και την οριοθέτηση της παλαιστινιακής δράσης εντός των λιβανικών συνόρων. (Bayeh, 2017, σελ.140-142`Ellis, 1999β,σελ.7-8)

Ο Λίβανος ως κράτος δεν συνιστούσε ποτέ απειλή για το Ισραήλ, αντιθέτως, λόγω της πλειοψηφίας των Μαρωνιτών, συνιστούσε ένα ακόμα κράτος, μη μουσουλμανικό, στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, στο οποίο προσέβλεπε για συνεργασία. Λόγω των ανωτέρω γεγονότων που διαμορφώθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1970, το Ισραήλ κλήθηκε να αντιμετωπίσει την εντεινόμενη πλέον επίθεση της ΟΑΠ από τα λιβανικά εδάφη, χωρίς να απολέσει την συνεργασία

---

⁴⁷ Η Συμφωνία του Καΐρου, το 1969, επέτρεπε στους Παλαιστίνιους την εγκατάσταση στρατιωτικού εξοπλισμού στους προσφυγικούς καταυλισμούς, παρέχοντας τους ένα είδος αυτονομίας εντός των λιβανικών συνόρων. Το γεγονός αυτό, αν και αποτελούσε ουσιαστικά καταπάτηση της κυριαρχίας του Λιβάνου, αφενός μεν ικανοποιούσε το κοινό αραβικό αίσθημα των μουσουλμανικών κοινοτήτων της χώρας για την υποστήριξη του παλαιστινιακού αγώνα εναντίον της σιωνιστικής απειλής, αφετέρου παρείχε στην λιβανική κυβέρνηση την δυνατότητα να αποποιηθεί των ευθυνών της και να αποσυσχετισθεί από την δράση των Παλαιστίνιων μαχητών της ΟΑΠ και τις επιθέσεις εναντίον του Ισραήλ (Ellis, 1999β,σελ.9)

των Μαρωνιτών και ταυτόχρονα, από το 1976 και εξής, να διαχειριστεί την συριακή παρουσία στον Λίβανο, χωρίς να εμπλακεί σε πόλεμο με την Συρία. Η αμυντική πολιτική⁴⁸ του Τελ-Αβίβ εγκαταλείπεται με την ανάληψη του Υπουργείου Άμυνας από τον Αριέλ Σαρόν, οπότε και αποφασίζεται ο σχεδιασμός και η εκτέλεση μιας εισβολής στον Λίβανο⁴⁹, με σκοπό την εκκαθάριση των νότιων εδαφών του από τους Παλαιστίνιους και την αποτροπή επιθέσεών τους προς το Ισραήλ (Schiff, 1984, σελ.221).

Με αφορμή την απόπειρα δολοφονίας του Ισραηλινού Πρέσβη⁵⁰, Σχλόμο Άργκοβ, στο Ηνωμένο Βασίλειο πραγματοποιήθηκε το 1982, η ισραηλινή εισβολή στον Λίβανο, με την ονομασία «Επιχείρηση Ειρήνη για την Γαλιλαία». Πέραν του πρωταρχικού στόχου της, που ήταν η διευθέτηση των ζητημάτων ασφαλείας στα βόρεια εδάφη του, αποσκοπούσε παράλληλα και στην εγκαθίδρυση κυβέρνησης στον Λίβανο φιλικά κείμενης προς το Ισραήλ⁵¹, για την αντιμετώπιση της παλαιστινιακής δράσης στα λιβανικά εδάφη⁵² και την πιθανή υπογραφή ειρηνευτικής συμφωνίας με τον Λίβανο (Norton, 2007α σελ.32-33· Schulze, 1998, σελ.128). Επιπλέον, το Ισραήλ εποφθαλμιούσε τον έλεγχο των νοτίων εδαφών, καθώς θα αποκόμιζε

---

⁴⁸ Το 1976 το Ισραήλ υιοθέτησε την πολιτική του «Καλού Φράχτη» (“The Good Fence”) κατασκευάζοντας έναν φράκτη κατά μήκος των λιβανικών συνόρων για με σκοπό να περιορίσει τις επιθέσεις των μαχητών της ΟΑΠ, με ελεγχόμενα περάσματα από όπου μπορούσαν να εισέρχονται, όσοι εργάζονταν ή επιθυμούσαν την πρόσβαση σε ισραηλινές αγορές και υπηρεσίες-κυρίως Μαρωνίτες. Η πολιτική αυτή αποσκοπούσε ταυτόχρονα και στην ενίσχυση των Μαρωνιτών που εναντιώνονταν στην δράση της ΟΑΠ, καθώς επίσης και στην μεμονωμένη αντιμετώπιση των εκάστοτε επιθέσεων των Παλαιστίνιων (Saddiki, 2015, σελ.18-19).

⁴⁹ Ανάλογη δράση, μικρότερης, ωστόσο, έκτασης είχε πραγματοποιήσει το Ισραήλ με την «Επιχείρηση Λιτανί» στον νότιο Λίβανο, το 1978, εναντίον βάσεων της ΟΑΠ, έπειτα από τρομοκρατική επίθεση που σημειώθηκε σε λεωφορείο, έξω από το Τελ Αβίβ, με απολογισμό 37 νεκρούς και 78 τραυματίες. Η επιχείρηση αποσκοπούσε στην καταστροφή των βάσεων της ΟΑΠ και την ενίσχυση της συνεργασίας με τις χριστιανικές δυνάμεις του Λιβάνου (Schulze, 1998, σελ.102-103). Έχοντας διασφαλίσει τα νότια σύνορα του, μετά την υπογραφή της ειρηνευτικής συμφωνίας με την Αίγυπτο το 1979, το Ισραήλ επικεντρώθηκε στην αντιμετώπιση της ΟΑΠ και την διασφάλιση των βορείων συνόρων του (Σαρλής, 2019α, σελ.64).

⁵⁰ Η απόπειρα δολοφονίας κατά του Ισραηλινού Πρέσβη πραγματοποιήθηκε από αποστάτες της ΟΑΠ, γεγονός που ήταν γνωστό στις μυστικές υπηρεσίες του Ισραήλ, αλλά σκοπίμως παραβλέφθηκε (Σαρλής, 2019α,σελ.63· Norton,2007α,σελ.32-33)

⁵¹ Αν και υπήρχαν διαφορίες, μεταξύ των μυστικών υπηρεσιών και των δυνάμεων ασφαλείας του Ισραήλ, για τον ρόλο που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν οι Μαρωνίτες στην επίτευξη των στόχων του εναντίον της ΟΑΠ, υπερίσχυσαν οι απόψεις των μυστικών υπηρεσιών που θεωρούσαν αξιόπιστη την συνεργασία με τους ηγέτες της μαρωνίτικης κοινότητας του Λιβάνου. Την άποψη αυτή ασπάστηκε και ο Αριέλ Σαρόν, αφού έλαβε και τις ανάλογες εγγυήσεις από τον Μαρωνίτη, Μπασίρ Τζεμαγιέλ, ο οποίος άμα τη εκλογή του στο αξίωμα του Προέδρου του Λιβάνου υποσχέθηκε να προσφέρει την συνδρομή του για την πλήρωση των ισραηλινών αξιώσεων (Schulze, 1998, σελ.124-126).

⁵² Όπως παραδέχθηκαν αργότερα ισραηλινοί αξιωματούχοι δεν δόθηκε η δέουσα προσοχή στο ενδεχόμενο ριζοσπαστικοποίησης της συιτικής κοινότητας στον νότιο Λίβανο, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η ίδρυση της Χεζμπολάχ (Norton, 2007α,σελ.33-34).

σημαντικά οικονομικά οφέλη από την διαχείριση και την εκμετάλλευση των υδάτινων πόρων⁵³, που βρίσκονται στην περιοχή (Κεφαλά, 2021,σελ. 191).

Η επιχείρηση «Ειρήνη για την Γαλιλαία» ολοκληρώθηκε με την εκδίωξη της ΟΑΠ από τον νότιο τμήμα της χώρας και την Βηρυτό, τα ισραηλινά στρατεύματα δημιούργησαν την λεγόμενη ζώνη ασφαλείας στα σύνορα και λίγο αργότερα ο Μπασίρ Τζεμαγιέλ εκλέχθηκε Πρόεδρος του Λιβάνου. Αν και εκ πρώτης όψεως φαίνεται επιτυχής η επέμβαση του Ισραήλ στον Λίβανο, στην πραγματικότητα οι προσδοκίες του δεν ευοδώθηκαν, καθώς ο μεν Μπασίρ Τζεμαγιέλ δολοφονήθηκε λίγους μήνες αργότερα, μαζί με τις ελπίδες για επίτευξη ειρηνευτικής συμφωνίας, που είχε υπογραφεί το 1983, οι δε επιθέσεις της ΟΑΠ συνεχίστηκαν. Επίσης, το Ισραήλ απέσυρε μονομερώς τις δυνάμεις του το 2005 και ο Λίβανος απέκτησε και πάλι την εδαφική του κυριαρχία στο νότιο τμήμα του. Τέλος, αν και οι μαχητές της ΟΑΠ αποσύρθηκαν από τον Λίβανο, ωστόσο, προστέθηκε και η Χεζμπολάχ, ως νέος ισχυρός αντίπαλος, όπως αποδείχθηκε και με το 2006, με την έκβαση του Πολέμου των 34 Ημερών». (Schiff, 1984, σελ.225, Σαρλής, 2019α, σελ.65).

Από την αραβοϊσραηλινή σύγκρουση, ο Λίβανος έχει υποστεί μεγάλες καταστροφές των υποδομών του, με τεράστιες συνέπειες⁵⁴ για την ήδη βεβαρημένη οικονομία του, ως αποτέλεσμα της έμμεσης σύγκρουσης μεταξύ Συρίας και Ισραήλ, όπως επίσης και της δράσης των μη κρατικών δρώντων που επιχειρούν από τα εδάφη του εναντίον του Ισραήλ, εμπλέκοντάς τον – σχεδόν από ιδρύσεώς του- σε μία διαρκή σύγκρουση που ευνοείται από το ίδιο το πολιτικό του σύστημα.

3.3 Το Ιράν

Η Ιρανική Επανάσταση του 1979, αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα στην Μέση Ανατολή, καθώς ανέτρεψε τα γεωπολιτικά, έως τότε, δεδομένα και επηρέασε ιδεολογικά τις συτικές κοινότητες της περιοχής, εντάσσοντας στο προσκήνιο το συτικό πολιτικό Ισλάμ. Η ισλαμική διάσταση του νέου καθεστώτος του Ιράν προσέδιδε στην χώρα μια νέα ώθηση για την προβολή ισχύος της στον αραβικό κόσμο, επιδιώκοντας ταυτόχρονα, το ιρανικό πρότυπο να

---

⁵³ Το Ισραήλ είχε εκδηλώσει και κατά το παρελθόν το ενδιαφέρον του για την υδροδότησή του από τον λιβανικό ποταμό Λιτανί, λόγω του ελλείμματός του σε υδάτινα αποθέματα. Στον νότιο Λίβανο βρίσκονται επίσης και οι πηγές Χαζμπαγιά και Ουαζανί του ποταμού Χασμπανί, ο οποίος τροφοδοτεί την Λίμνη Τιβεριάδα, από όπου το Ισραήλ καλύπτει το ένα τρίτο των αναγκών του σε νερό (Μάζης, 1996, σελ.123-124,136).

⁵⁴ Το κόστος μόνο του «Πολέμου των 34 Ημερών» εκτιμάται ότι ανέρχεται σε 2,8 δισεκατομμύρια δολάρια Reuters, “FACTBOX: Costs of war and recovery in Lebanon and Israel”,09/07/2007, <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-war-cost-idUSL0822571220070709> ,(πρόσβαση: 01/05/2022).

αποτελέσει το αντίβαρο έναντι των κοσμικών και διεφθαρμένων-κατά την ρητορική του νέου καθεστώτος-συντηρητικών καθεστώτων.

Πρόσφορο έδαφος για το νέο ισλαμικό πρότυπο του Ιράν αποτέλεσε η σιιτική κοινότητα του Λιβάνου και η ίδρυση της Χεζμπολάχ έδωσε στο χομεινικό καθεστώς την ευκαιρία που αναζητούσε, για την επέκταση της επιρροής του προς το δυτικό μεσανατολικό υποσύστημα (Σαρλής, 2019α, σελ.47-48 και 66-67). Παράλληλα, το Ιράν εκμεταλλεύτηκε τη προθυμία της Συρίας για συμμαχία, η οποία διευκόλυνε, λόγω της εγγύτητας της, την πρόσβασή του στα λιβανικά εδάφη, όπου και συνέκλιναν –για διαφορετικούς, ωστόσο, λόγους- τα συμφέροντα αμφοτέρων. Με τον τρόπο αυτό, το Ιράν αφενός μετατόπισε γεωγραφικά την προβολή ισχύος του, αφετέρου απέκτησε το δικαίωμα παρέμβασης στις αραβικές υποθέσεις, με απώτερο σκοπό την απαλλαγή των χωρών της Μέσης Ανατολής από την δυτική εξάρτηση (Κατράνης, 2013, σελ.103, 130) .

Υπό αυτό το πρίσμα, και προς επίτευξη των αξιώσεών του, το Ιράν ενισχύει οικονομικά την Χεζμπολάχ και της παρέχει υψηλής τεχνολογίας στρατιωτικό εξοπλισμό, προκειμένου αυτή αντιμετωπίσει την σιωνιστική απειλή. Έτσι, το Ιράν εμπλέκεται σε έναν «πόλεμο δια αντιπροσώπων» με το Ισραήλ. Στο σημείο αυτό, υπογραμμίζεται ότι η οικονομική και διπλωματική στήριξη της Τεχεράνης προς την λιβανέζικη σιιτική οργάνωση και οι ιδεολογικές ταυτίσεις των δύο δεν συνεπάγονται ότι η Χεζμπολάχ καθίσταται υποχείριο του Ιράν. Αντίθετα υφίσταται μια αμοιβαίως επωφελής σχέση και η Χεζμπολάχ διατηρεί την εθνική και περιφερειακή της στρατηγική προς εκπλήρωση των δικών της στόχων⁵⁵ (Κατράνης,2013, σελ.68, 72-74).

Ισχυρό πλήγμα έχει δεχθεί ο άξονας Ιράν-Συρίας-Χεζμπολάχ με την έναρξη της συριακής κρίσης. Η Τεχεράνη δεν επιθυμεί την κατάρρευση του καθεστώτος Άσαντ, καθώς αυτό θα σήμαινε αποδυνάμωση της επιρροής της και, ταυτόχρονα, θα δυσχέραινε την τροφοδότηση της Χεζμπολάχ με εξοπλισμό. Για την αποφυγή αυτού του ενδεχομένου, η Χεζμπολάχ εμπλέκεται στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας και επιχειρεί με μια δύναμη περίπου 10.000 μαχητών υπέρ του καθεστώτος Άσαντ, κατά παράβαση της αρχής της ουδετερότητας που είχε υιοθετήσει η πολιτική ηγεσία της χώρας, με Διακήρυξη⁵⁶ που υποβλήθηκε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού

---

⁵⁵ Επιπλέον αξίζει να αναφερθεί ότι η Χεζμπολάχ, δεν στηρίζεται αποκλειστικά στην χρηματοδότηση της από το Ιράν αλλά έχει και η ίδια διασυνδέσεις με επιχειρηματίες στο εσωτερικό και το εξωτερικό, ενώ, σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, επίσης εξασφαλίζει έσοδα από παράνομες δραστηριότητες και λαθρεμπόριο (Κατράνης, 2013, σελ.68)

⁵⁶ United Nation-General Assembly, Sixty-sixth session, Agenda item 36 “The situation in the Middle East”, 21/06/2022 <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Lebanon%20S%202012%20477.pdf> Πρόσβαση 01/05/2022.

Ηνωμένων Εθνών (Σ.Α. του ΟΗΕ) την 13^η/06/2012 (Μάζης, Σαρλής, Σωτηρόπουλος, Δαματιώτη, 2016, σελ 26,29, Gade, 2016, σελ.1).

Ήδη έχει γίνει αναφορά στην προβολή του ανταγωνισμού Ιράν και Σαουδικής Αραβίας στον Λίβανο⁵⁷, με την Χεζμπολάχ να γίνεται στόχος του Ριάντ για τον περιορισμό της ιρανικής επιρροής. Την απροθυμία της Σαουδικής Αραβίας να στηρίζει οικονομικά πλέον τον Λίβανο, θα εκμεταλλευτεί η Τεχεράνη και θα προσφέρει, τον Σεπτέμβριο του 2021, βοήθεια προς αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης, αποστέλλοντας σημαντικές ποσότητες καυσίμων⁵⁸, προλαμβάνοντας τις κινήσεις της λιβανικής κυβέρνησης, για προμήθεια πετρελαίου από το Ιράκ. Ιράν και Χεζμπολάχ εκμεταλλεύονται την οικονομική παράλυση παρέχοντας υλική βοήθεια, διαθέτουν την λαϊκή αποδοχή, και αυξάνουν την επιρροή τους στην πολιτική ζωή του Λιβάνου.

3.4 Η Σαουδική Αραβία

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η χώρα των Κέδρων υπήρξε για τις χώρες του Κόλπου μια πύλη συνεργασίας και επικοινωνίας με την Δύση και οι Σαουδάραβες επιχειρηματίες είχαν επενδύσει στον Λίβανο και στο τραπεζικό του σύστημα σημαντικά χρηματικά ποσά (Baumann, 2016, σελ.18-19). Δεν θα αποτελούσε λεκτική υπερβολή η χρήση του όρου «χορηγός» για τον χαρακτηρισμό της Σαουδικής Αραβίας στην σχέση της με τον Λίβανο. Εκεί ακριβώς έγκειται και το πρόβλημα, καθώς όταν υπάρχει οικονομική εξάρτηση δημιουργούνται και αντίστοιχες υποχρεώσεις για το εξαρτώμενο μέλος. Στην περίπτωση, όμως, του Λιβάνου, εξαιτίας του κοινοτισμού, η διατήρηση των ισορροπιών, για την εξισορρόπηση αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων των εσωτερικών δρώντων και περιφερειακών πατρώνων είναι ανέφικτη.

Η πρώτη σαουδαραβική επέμβαση στην πολιτική ζωή της χώρας των Κέδρων πραγματοποιείται με την λήξη του εμφυλίου πολέμου στον Λίβανο, καθώς η Σαουδική Αραβία θα φιλοξενήσει τις συνομιλίες μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών στην πόλη Τάεφ, από την οποία θα λάβει και την ονομασία της η ειρηνευτική συμφωνία. Υπό την πρωθυπουργία του Ραφίκ

---

⁵⁷ Επισημαίνεται ότι, η συριακή επικυριαρχία στον Λίβανο λειτουργούσε αντισταθμιστικά και στον ανταγωνισμό μεταξύ Ιράν- Σαουδικής Αραβίας, οι οποίες είχαν περιοριστεί στην υποστήριξη της συριακής και σουνιτικής κοινότητας, αντιστοίχως, υπό την εποπτεία, όμως, της Δαμασκού, την υπεροχή της οποίας στον Λίβανο ουδέποτε -ευθέως τουλάχιστον- αμφισβήτησαν. Με την αποχώρηση των συριακών στρατευμάτων το 2005 το πεδίο ελευθερώνεται για την σταδιακή αύξηση της επιρροής τους, προς τους δύο πολιτικούς συνασπισμούς που δημιουργήθηκαν, της 8ης και της 14ης Μαρτίου. Η έναρξη του εμφυλίου πολέμου στην Συρία, επιδεινώνει την αντιπαράθεση Σουνιτών- Σιιτών και, ως εκ τούτου και των χωρών που τους υποστηρίζουν και ο ανταγωνισμός των δυο εναπομεινάντων δυνάμεων για την άσκηση επιρροής στον Λίβανο κορυφώνεται (A.Daher, 2016, σελ.93).

⁵⁸ Chehayeb K., "Hezbollah-brokered Iranian fuel arrives in crisis-hit Lebanon", 16/09/2021, Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/16/first-shipment-hezbollah-iranian-fuel-arrives-lebanon> (πρόσβαση:02/05/2022)

Χαρίρι, στον οποίο το Ριάντ είχε παραχωρήσει από την δεκαετία του 1980 την σαουδαραβική υπηκοότητα, η Σαουδική Αραβία αναλαμβάνει την χρηματοδότηση για την ανοικοδόμηση του Λιβάνου και την υποστήριξη της σουνιτικής κοινότητας (A.Daher, 2016, σελ.92-93).

Η στάση της Σαουδικής Αραβίας προς τον Λίβανο αλλάζει ριζικά, μετά την έναρξη του πολέμου στην Συρία, στο πλαίσιο του νέου ενδοαραβικού Ψυχρού Πολέμου μεταξύ Σουνιτών-Σιιτών, οπότε και οξύνει τον ανταγωνισμό της με το Ιράν. Το 2015, και ενώ βρίσκεται αντιμέτωπη με τους Χούθις στην Υεμένη, η υπογραφή της Συμφωνίας 5+1 των ΗΠΑ, Κίνα, Ρωσία, Βρετανία, Γαλλία και Γερμανία με το Ιράν, για το πυρηνικό του πρόγραμμα, εκλαμβάνεται από την Σαουδική Αραβία ως εγκατάλειψή της από τους δυτικούς συμμάχους της. Παράλληλα, στο Ριάντ, από το 2015 την διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβε ο διάδοχος, Σάλμαν Ιμπν Αμπελαζίζ αλ Σαούντ, ο οποίος αποφασίζει την λήψη δραστικότερων μέτρων, για τον περιορισμό της ιρανικής επιρροής και την προάσπιση των συμφερόντων της χώρας του. Έτσι, στο στόχαστρο της Σαουδικής Αραβίας θα βρεθεί η φιλοϊρανική Χεζμπολάχ, την οποία το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (ΣΣΚ) θα χαρακτηρίσει την 2^η Μαρτίου 2016, ως τρομοκρατική οργάνωση⁵⁹ (A. Daher, 2016, σελ.94-96).

Μοχλός πίεσης για την προώθηση των σαουδαραβικών αξιώσεων στον Λίβανο, γίνεται ο Λιβανέζος Πρωθυπουργός, Σαάντ Χαρίρι, ο οποίος καλείται από το Ριάντ να περιορίσει την δυναμική της Χεζμπολάχ. Δεδομένης της πρόσφατης-τότε- προεδρική κρίσης στην Βηρυτό, όπου ο συμβιβασμός επετεύχθη με μεγάλη δυσκολία, η απαίτηση της Σαουδικής Αραβίας ενείχε σημαντικούς κινδύνους για την εσωτερική ασφάλεια και σταθερότητα του Λιβάνου και επομένως δεν ήταν δυνατή η υλοποίησή της. Οι πιέσεις προς τον Σαάντ Χαρίρι κορυφώνονται τον Νοέμβριο του 2017, όταν κατά την διάρκεια επίσημης επίσκεψης του στην Σαουδική Αραβία, ανακοινώνει, από το Ριάντ, την παραίτησή του από το πρωθυπουργικό αξίωμα και δηλώνει ότι η Χεζμπολάχ αποπειράθηκε να τον δολοφονήσει. Σύσσωμοι οι πολιτικοί της χώρας, κατήγγειλαν την εμπλοκή της Σαουδικής Αραβίας στα εσωτερικά θέματα του Λιβάνου και την κατηγορήσαν ότι κρατά όμηρο τον Χαρίρι (Κεφαλά, 2021,σελ.204).

Η αδυναμία επιβολής των θέσεών της, μέσω του φιλοσαουδαραβικού συνασπισμού της 14^{ης} Μαρτίου, θα αναγκάσει την Σαουδική Αραβία να καταφύγει στην διακοπή χρηματοδότησης⁶⁰ του

---

⁵⁹ Η δήλωση αυτή από τις χώρες του Κόλπου σηματοδοτεί το τέλος εποχής της συλλογικής αραβικής αντιπαράθεσης με το Ισραήλ, ενώ παράλληλα αποτελεί ένδειξη εγκατάλειψης της προσπάθειας για την διατήρηση της σταθερότητας μεταξύ Σουνιτών- Σιιτών (A. Daher, 2016, σελ.98).

⁶⁰ Επισημαίνεται ότι, ήδη τον Νοέμβριο του 2015, είχε παγώσει τα περιουσιακά στοιχεία, 12 Λιβανέζων, ηγετικών στελεχών της οργάνωσης. Αντίστοιχη τακτική χρησιμοποίησε και προς το κόμμα της 14^{ης}, όταν, λίγους μήνες αργότερα, τον Φεβρουάριο του 2016, ανέστειλε την δωρεά τριών δισεκατομμυρίων δολαρίων, που προοριζόταν για την προμήθεια στρατιωτικού εξοπλισμού του λιβανικού στρατού και ενός επιπλέον δισεκατομμυρίου στον Σαάντ Χαρίρι, προς διάθεση για την ενίσχυση των σωμάτων ασφαλείας. Η κίνηση

Λιβάνου επιδιώκοντας, με τον τρόπο αυτό, την αντίδραση του λιβανικού λαού εναντίον της Χεζμπολάχ (Κεφαλά, 2021, σελ. 205). Όμως, εγκαταλείποντας οικονομικά την χώρα, η Σαουδική Αραβία δεν πέτυχε τον στόχο της: αντί να πλήξει την Χεζμπολάχ, έπληξε ολόκληρο το πολιτικό σύστημα του Λιβάνου, οι αδυναμίες του οποίου, ωστόσο, ήταν όχι μόνο δεδομένες αλλά και προφανείς. Εκείνο που πέτυχε όμως η επιβολή οικονομικής ασφυξίας ήταν να επιδεινωθούν ακόμα περισσότερο οι δυσκολίες που ήδη αντιμετώπιζε ο Λίβανος και να αυξηθεί η λαϊκή οργή εναντίον του πολιτικού κατεστημένου της χώρας.

Τον Οκτώβριο 2021, η Σαουδική Αραβία ανακοίνωσε την διακοπή των διπλωματικών της σχέσεων με τον Λίβανο⁶¹ και την απόφασή της ακολούθησαν και τα Η.Α.Ε, το Μπαχρέιν και το Κουβέιτ. Επίσης, ανέστειλε και τις εισαγωγές λιβανικών προϊόντων, με σκοπό να ασκήσει περαιτέρω οικονομική πίεση στην χώρα των Κέδρων. Η κίνηση αυτή του Ριάντ, ήταν πρωτοφανής, καθώς τέτοιο επεισόδιο δεν είχε δημιουργηθεί μεταξύ των δύο χωρών ούτε το 2017, με το συμβάν με τον Σαάντ Χαρίρι. Αφορμή για την λήψη των πρωτοφανών αυτών μέτρων εναντίον του Λιβάνου, στάθηκαν δηλώσεις του Λιβανέζου Υπουργού Πληροφοριών, Τζόρτζ Κορνταχί⁶², που είχε κάνει πριν την ανάληψη των υπουργικών καθηκόντων του, ο οποίος είχε εκφράσει την συμπαράστασή του προς τους Χούθις της Υεμένης, ασκώντας παράλληλα σφοδρή κριτική στην Σαουδική Αραβία για τον πόλεμο στην Υεμένη.

Την 7^η Απριλίου 2022, η Σαουδική Αραβία ανακοίνωσε την επιστροφή της διπλωματικής της εκπροσώπησης στην Βηρυτό, μετά την παραίτηση του Υπουργού Πληροφοριών και τις δεσμεύσεις του Λιβανέζου Πρωθυπουργού, Νατζιμπ Μικάτι⁶³ ότι θα λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την ενίσχυση των σχέσεων το δύο χωρών⁶⁴. Το γεγονός ότι η ανακοίνωση αυτή του Ριάντ συμπίπτει με την ανακοίνωση του ΔΝΤ για το οικονομικό πρόγραμμα του Λιβάνου δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως τυχαίο. Χωρίς την διεθνή οικονομική στήριξη κρίνεται βέβαιη η άναρχη κατάρρευση του λιβανικού καθεστώτος, οπότε οι πιέσεις που δύναται να ασκηθούν στην

αυτή επέφερε περαιτέρω πτώση της δημοτικότητας του τελευταίου και επιδείνωσε την εσωτερική κατάσταση ασφαλείας (A.Daheer, 2018, σελ.174-175)

⁶¹ Julie Kebbi, “Pourquoi les pays du Golfe en ont assez du Liban”, L’ Orient-Le jour, 21/11/2021 <https://www.lorientlejour.com/article/1280056/pourquoi-les-pays-du-golfe-en-ont-assez-du-liban.html> (πρόσβαση 10/04/2022).

⁶² Arab news, “Lebanese media minister George Kordahi stirs controversy yet again by defending Houthis”, 27/10/2021, <https://www.arabnews.com/node/1956056/media> (πρόσβαση 10/04/2022).

⁶³ Ενδιαφέρουσα ήταν η δήλωση του Μικάτι προς τον ηγέτη της Χεζμπολάχ, Χασάν Νασράλαχ: «Για όνομα του Θεού, δείξτε έλεος προς τον Λίβανο και τον λιβανικό λαό και σταματήστε να [τροφοδοτείτε] το πολιτικό και θρησκευτικό μίσος», Joseph Haboush, Al Arabiya News English, 03/01/2022, “In rare instance, Lebanese government rebukes Hezbollah and its leader”, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2022/01/03/In-rare-instance-Lebanese-government-rebukes-Hezbollah-and-its-leader> (πρόσβαση 30/03/2022).

⁶⁴ Joseph Haboush, “Saudi Arabia, Kuwait sending their withdrawn ambassadors back to Lebanon”, 07/04/2022, Al Arabiya News English, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2022/04/07/Saudi-Arabia-sending-withdrawn-ambassador-back-to-Lebanon-Statement> (πρόσβαση 30/03/2022).

Χεζμπολάχ ενδέχεται να είναι πολύ μεγαλύτερες και την ευκαιρία αυτή το Ριάντ δεν επιθυμεί να απωλέσει.

Επίλογος

Όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε, το πολιτικό σύστημα του κοινοτισμού απέτρεψε την δημιουργία εθνικής συνείδησης για τον λιβανικό λαό και αποτελεί την κύρια αιτία της κοινωνικής και πολιτικής αστάθειας της χώρας. Καμία κοινότητα δεν κατόρθωσε τελικά να αποκτήσει τον πλήρη έλεγχο του κράτους και η προσφυγή σε περιφερειακούς πάτρωνες για υποστήριξη, πρόσθεσε στο πρόβλημα της εθνικής συνοχής και την καθοριστική επιρροή εξωγενών παραγόντων, προς εξυπηρέτηση των δικών τους στόχων. Έτσι, ο Λίβανος αποτελεί διαχρονικά ένα πεδίο σύγκρουσης αποκλιόντων συμφερόντων και ανταγωνισμών εσωτερικών πολιτικών δρώντων και περιφερειακών δυνάμεων.

Ο φαύλος κύκλος που δημιουργήθηκε από την καθεστωτική αντίληψη της πολιτική ελίτ και από τις σχέσεις πατρωνίας με τις ισχυρές χώρες της Μέσης Ανατολής, όπως επίσης και οι δαιδαλώδεις, και, οι εν πολλοίς, συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ των κρατών της περιοχής, συνετέλεσαν στην ανάπτυξη της διαφθοράς και βαθμιαία οδήγησαν στην υφιστάμενη οικονομικοπολιτική κρίση του Λιβάνου. Κύριο αίτημα του λιβανικού λαού, και συγχρόνως προαπαιτούμενο, για την αντιμετώπιση του αδιεξόδου της νέας κρίσης, αποτελεί η αλλαγή του καθεστωτικού συστήματος και η εξάλειψη των πολιτικών και θρησκευτικών διαχωρισμών. Η όλη κατάσταση, παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τις αραβικές εξεγέρσεις και η χώρα των Κέδρων φαίνεται να βιώνει ετεροχρονισμένα μια παρεμφερή κατάσταση. Λαμβάνοντας υπόψιν τα αποτελέσματα των αραβικών εξεγέρσεων και δεδομένου ότι στον Λίβανο διακυβεύονται, αυτή τη στιγμή, ζητήματα ασφαλείας για την διεθνή κοινότητα, είναι πιθανότερη η διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης να υπερισχύσει της βούλησης του λαού του Λιβάνου για ριζική αλλαγή.

Βιβλιογραφία

Βιβλία στα Ελληνικά

Κατράνης Α. *Η Μέση Ανατολή στη δίνη των «Νέων Πολέμων»*. Ο πόλεμος των 34 ημερών μεταξύ Ισραήλ και Hezbollah. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2013.

Κεφαλά Β. *Διεθνής πολιτική στη Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*. Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ. Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2021.

Κούτσης Α. *Μέση Ανατολή: Διεθνείς σχέσεις και πολιτική ανάπτυξη*. Τόμος Α', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1992.

Μάζης Ι.Θ. *Γεωπολιτική των Υδάτων στη Μέση Ανατολή*. (Αραβικές χώρες- Ισραήλ-Τουρκία). Εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα, 1996.

Σαρλής Μ. *Συστημική γεωπολιτική & ανθρωπογεωγραφία της Μέσης Ανατολής*. Συστημική γεωπολιτική ανάλυση και χαρτογραφία του συμπλόκου Συρίας, Ιράν, Λιβάνου. Εκδόσεις Λειμών, 2019, α.

Ξενόγλωσσα Βιβλία

Baumann H. *Citizen Hariri. Lebanon's neoliberal reconstruction*. Oxford University Press, New York, 2016.

Bayeh J. *A history of stability and change in Lebanon. Foreign Intervention and national relations*. I.B Tauris, London• New York, 2017.

Daher, J. *Hezbollah: The Political Economy of Lebanon's Party of God*. Pluto Press, London, 2016.

De Clerck D, & Malsagne S. *Le Liban en guerre 1975-1990*. Édition Belin/ Humensis, Paris, 2020⁶⁵.

Leenders R. *Spoils of Truce. Corruption and State-Building in Postwar Lebanon*. Cornell University Press, USA, 2012.

Norton A.R. *HEZBOLLAH A Short History*. Princeton University Press, New Jersey, USA, 2007.

α

Safieddine H. *Banking on the state. The financial foundations of Lebanon*. Stanford University Press Stanford, California, 2019.

Schulze K. *Israel's covert diplomacy in Lebanon*. Palgrave Macmillan, Great Britain, 1988.

Άρθρα και περιοδικές εκδόσεις

Abla Z. Prospects for peace in crises Lebanon context analysis, February–July 2020, *International Alert*, January 2021.

Adwan C. Corruption in reconstruction: The cost of national consensus in post-war Lebanon. *Center for International Private Enterprise, 1*, 2004.

Apprioual A. Lebanon's Political Stalemate: The Failure of the Sectarian Regime. *POMEAS*, No.11, February 2016.

Assouad, L. Lebanon's Political Economy: From Predatory to Self-devouring. *Malcom H. Kerr Carnegie Middle East Center*, January 2021.

Azani E. α The hybrid terrorist organization: Hezbollah as a case study. *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 36, Issue 11, 2013, pp. 899-916.

---

⁶⁵ Οι σελίδες εντός του κειμένου αφορούν έκδοση e-pub, δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές σελίδες της έκδοσης. Συγκεκριμένα έχει γίνει χρήση των κεφαλαίων «*Les facteurs institutionnels et politiques : l'échec du confessionnalisme politique*», «*Les facteurs économiques et sociaux*», «*Une économie milicienne de predation*».

- Azani, E. β. Hezbollah and the Lebanese System: Between the Siniora Government (2005) and the Hezbollah Government (2011). *International Institute for Counter-Terrorism (ICT)*, Working Paper 17, June 2013.
- Berti, B. The Lebanese Political Arena, 2006-2016: A Turbulent Decade. In U. Dekel, G. Siboni, & O. Einav (Eds.), *The Quiet Decade: In the Aftermath of the Second Lebanon War, 2006-2016* Institute for National Security Studies, 2017, pp. 107–114.
- Bifani A. The Origin of the crisis in the Lebanese banking sector. *The Caravan Notebook*, Hoover Institution, Stanford University, 2021.
- Corm, Georges. Réussir La Réforme Politique Au Liban. *Tumultes*, no. 38/39, 2012, pp. 329–340.
- Daher, A. La guerre saoudienne contre le Hezbollah libanais. Répercussions locales d'une rivalité régionale. *Confluences méditerranée*, Vol. 97, No2, 2016, pp.91-100
- Daher, A. Liban: Entre clientélisme régional et carcan national. *Politique étrangère*, No 1, printemps 2018, pp. 169-180.
- Dahrouge, E., Nammour, J., & Lotf, A. S. The 17 October 2019 protests in Lebanon: Perceptions of Lebanese and non-Lebanese residents of Tripoli and surroundings. *Global Campus Human Rights Journal*, Vol.4, No 2, 2020, pp.488-516
- Dalla, S. La constitutionnalisation du confessionnalisme. «De l'exemple libanais». *Revue française de droit constitutionnel*, Presses Universitaires de France, 2015/3, N° 103, 2015, pp.1-25.
- Di Peri, R. Re-defining the Balance of Power in Lebanon: Sunni and Shiites Communities Transformations, the Regional Context and the Arab Uprisings. *Oriente Moderno*, Nuova Serie, Anno 94, Nr. 2, 2014, pp. 335-356.

- Ellis, K.C. α. Greater Lebanon: The problems of intergrating a religious and ethnically diverse population. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. 42, No. 4, Summer 2019 pp.1-16
- Ellis, K. C. β. Lebanon: The struggle of a small country in a regional context. *Arab Studies Quarterly*, Vol. 21, No. 1, Winter 1999, pp. 5-25.
- Gade, T. Lebanon on the brink. *Norwegian Institute of International Affairs (NUPI)*. Policy brief 23/2016, 2016.
- Hanna, E. The case of Lebanon. In A. Filippidou (Ed.), *The role of Leadership in transitional states: The case of Lebanon, Israel-Palestine*, Strategic Studies Institute, US Army War College. 2014, pp. 85–140.
- Hasbani N. Liban : Crise Politique Sur Fond de Nouveau Partage Du Pouvoir. *Politique Étrangère*, vol. 72, no. 1, 2007, pp. 39–51,
- Höckel, K. Beyond Beirut: why reconstruction in Lebanon did not contribute to state-making and stability. *Crisis States Research Centre*. Occasional papers No.4. 2007.
- International Crisis Group. How Europe Can Help Lebanon Overcome Its Economic Implosion. *International Crisis Group*, Middle East Report N°219, 30 October 2020.
- International Crisis Group. Managing Lebanon’s Compounding Crisis. *International Crisis Group Middle East*, Middle East Report N°228, 28 October 2021.
- Khalidi R. I. Lebanon in the Context of Regional Politics: Palestinian and Syrian Involvement in the Lebanese Crisis. *Third World Quarterly*, vol. 7, no. 3, 1985, pp. 495–514.
- Khater L. B, & Majed, R. Lebanon’s 2019 October Revolution: Who Mobilized and Why. *The Asfari Institute for Civil Society and Citizenship*. 2020.

- Khatib L. How Hezbollah holds sway over the Lebanese state. *Chatam House. The Royal Institute of International Affairs*. Middle East and North Africa Programme. June 2021.
- Khazen F. The communal pact of national identities: The making of politics of the 1943 National Pact. *Center of Lebanese Studies*, Papers on Lebanon 12, 1991.
- Kubursi, A. A. Reconstructing the economy of Lebanon. *Arab Studies Quarterly*, Vol. 21, No. 1, Winter 1999, pp. 69–95.
- Meier, D. Qu'est-ce que le Hezbollah ? *Les Cahiers de l'Orient*, No 112, 2013/4, pp. 35-47.
- Nizameddin, T. The political economy of Lebanon under Rafiq Hariri: An interpretation. *The Middle East Journal*, Vol.60 No. 1, Winter, 2006, pp. 95-114
- Norton, A.R The role of Hezbollah in the domestic politics. *The International Spectator*, Vol.42, Issue 4, 2007, pp. 475-491. β
- Ofeish, S. A. Lebanon's Second Republic: Secular talk, sectarian application. *Arab Studies Quarterly*, Vol. 21 No.1, Winter 1999, pp. 97–116.
- Rais, F. R. Post-Taif Accord developments in Lebanon. *Strategic Studies*, Vol. 25, No 3, Autumn 2005, pp. 58–82.
- Saddiki, S. Israel and the Fencing Policy: A barrier on every seam line. *Arab Center for Research & Policy Studies*, 2015.
- Salibi , K. The Lebanese Identity Author. *Journal of Contemporary History*, Vol. 6, No. 1, 1971, pp. 76-86.
- Schiff Ze'ev Lebanon: Motivations and interests in Israel's Policy. *Middle East Journal*, vol. 38, no. 2, 1984, pp. 220–227.

US-Lebanon Experts Group Lebanon Policy Paper. Recommendations for a sustainable bilateral relationship. *A collaboration between the American task force for Lebanon and The Middle Institute*. July, 2020.

World Bank Group Lebanon Economic Monitor: Lebanon Sinking (to the Top 3). *World Bank*. Spring 2021.

World Food Programme Assessing the Impact of the Economic and COVID-19 Crises in Lebanon, June 2020.

Μάζης Ι., Σαρλής Μ., Σωτηρόπουλος Ι., Δωματιώτη Ξ. Γεωπολιτική Ανάλυση της Συριακής Κρίσης και Γεωστρατηγικές της Δυναμικές στην Ευρύτερη Μέση Ανατολή. Εργαστήριο Γεωπολιτισμικών Αναλύσεων Ευρύτερης Μέσης Ανατολής και Τουρκίας Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, 2016.

Σαρλής Μ. β. Οι Μαρωνίτες και οι δύο κρίσεις του Λιβάνου (1958 & 1975), *Civitas Gentium* - 7:2, 2019, σελ.169-180.